

Makten över det offentliga rummet

-om relationen mellan politiker och journalister ur ett demokratiskt perspektiv

Examinator:
Gunilla Jarlbro

Handledare:
Ingrid Höjerback
Pernilla Jonsson

Författare:
Marie Svenungsson
Sara Ålebring

Sammanfattning

Författare:	Marie Svenungsson Sara Ålebring
Titel:	Makten över det offentliga rummet –om relationen mellan politiker och journalister ur ett demokratiperspektiv.
Avdelning:	Medie- och kommunikationsvetenskap
Problem:	Uppluckrandet av partipressen har lett till åsikten att journalisterna ska granska makten. Dagens moderna demokratier skulle knappast fungera utan medier och därför är diskussionen om mediernas roll i ett demokratiskt samhälle viktig. I anknytning till detta är det värt att undersöka relationen mellan politiker och journalister som är av hög komplexitet.
Syfte:	Syftet med uppsatsen var att studera dagspressens roll i opinionsbildningsprocessen och i relation till det studera politikens förändring i dagens mediesituation i Sverige. Detta gjordes genom att undersöka politikernas och journalisters relation på såväl kommunal-, regional- och riksnivå.
Undersökningen:	Uppsatsen är av deskriptiv karaktär. Utifrån litteraturstudier har vi urskiljt olika teorier som vi ansåg vara relevanta för uppsatsens syfte samt beskrivit den svenska dagspressens situation i relation till den svenska politikens kondition. Fallstudien bygger på sju kvalitativa informantintervjuer fördelade på de tre olika samhällsnivåerna, kommunal, regional och riksnivå.
Slutsatser:	Undersökningen har visat att en cirkulär process av orsakssammanhang har lett fram till att politiken har blivit mer mediefokuserad. Politikernas förutsättningar har förändrats då medierna är den huvudsakliga kommunikationskanalen till medborgarna samt att medierna styr diskussionen i det offentliga rummet. Mediernas tillfälliga modeämnen skapar en tillfällig opinion vilken påverkar den politiska beslutsprocessen i en riktning som påverkar det långsiktiga politiska arbetet. På grund av budskapsöverskottet påverkar faktorer som nyhetslogik även det, det långsiktiga politiska arbetet genom att medborgarna genom medierna får en cynisk bild av politikerna som kan vara en förklaring till att förtroendet bland medborgarna minskar. Ytterligare en faktor som påverkar de politiska förutsättningarna är att medierna inte förmår återge en heltäckande bild av den politiska beslutsprocessen. En sista förändring i det politiska arbetet är att det idag är vanligt att politiker medietränas för att på bästa sätt så oredigerat som möjligt få ut sitt budskap. Det är vanligt att politiker medietränas av verksamma journalister, vilket problematiserar journalistens roll som oberoende granskare då de i så fall inte längre är trovärdiga i sin granskning.

Innehållsförteckning

Error! Bookmark not defined.

1.1 Syfte	5
1.1.1 Frågeställningar	5
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Uppsatsens disposition	6
2. Metod	7
2.1 Litteraturstudier	7
2.2 Kvalitativa intervjuer	8
2.2.1 Urval	9
2.2.2 Intervjumaterialet	9
2.2.3 Kritik mot den kvalitativa intervjun som metod	10
3. Teori	12
3.1 Definition av medier	12
3.2 Demokrati	13
3.2.1 Offentlig arena	15
3.2.2 Lippmanns teori	16
3.3 Opinionsbildning	17
3.3.1 Forskningsmodeller om mediers effekter	18
3.3.2 Agenda setting	19
3.3.3 Mördarfrågor och skenopinion	21
3.4 Nyhetsvärdering och nyhetslogik	21
3.4.1 Gatekeeper	24
3.5 Lobbying	25
3.5.1 Från korporativism till lobbying	25
4. Den svenska dagspressen och politiken	28
4.1 Den svenska dagspressen	28
4.1.1 Historisk överblick	28
4.1.2 Dagspressen idag	29
4.1.3 De tre dagstidningarna	31
4.1.4 Ägartendenser	31
4.1.5 Samverkan inom dagspressen	32
4.1.6 Sammanfattning av den svenska dagspressen	33
4.2 Den svenska politiken	34
4.2.1 Kommunerna	34
4.2.2 Regionerna	34
4.2.3 Statsapparaten	35
4.3 Den svenska politikens problem	35
5. Resultatredovisning	38
5.1 Journalistens huvudfunktion	38
5.2 Offentligt rum	38
5.3 Agenda setting och opinionsbildning	39
5.4 Nyhetsvärdering och nyhetslogik	40
5.5 Relationen mellan journalister och politiker	43
5.6 Lobbying	44
5.7 Mångfald	45
5.8 Skillnader och likheter i resultatredovisningen	46

6. Analys	48
6.1 Historiskt perspektiv	48
6.2 Teoretiskt perspektiv	48
6.3 Demokratiskt perspektiv	49
7. Slutord	52
7.1 Vidare forskning	52
Källförteckning	54
Litteraturlista	54
Tidningsartiklar	56
Internetadresser	56
Intervjupersoner	56

Figur 3.1 Westley-McLeans masskommunikationsmodell.....	12
Figur: 3.2 Tre huvudsakliga komponenter i dagordningsprocessen.....	20
Figur: 3.3 Praktes tre faktorer och dess olika dimensioner.....	23
Figur: 3.4 Gatekeepingfunktioner.....	24

Bilaga 1 Intervjuguide politiker

Bilaga 2 Intervjuguide journalister

1. Inledning

Vårterminen 2000 skrev vi en B-uppsats som behandlade ägarkoncentration inom mediesektorn samt mediers roll i opinionsbildningsprocessen. Med en fallstudie av Berlusconi i Italien illustrerade vi de begreppen. Berlusconi använde sin maktställning som ägare till ett stort antal medier för att skapa opinion till fördel för sitt politiska parti. Vi kom då fram till att medier var mäktiga i opinionsbildningsprocessen. Vi vill med denna C-uppsats utveckla ämnet, relationen medier och politiker, men ur en annan synvinkel.

I Sverige idag har det vuxit fram en ny mediemarknad. Sedan uppluckrandet av partipressen under 1900-talets senare hälft är en vedertagen åsikt att medierna ska vara granskande. Medierna ska verka opartiskt och på ett objektivt sätt granska och informera allmänheten om svensk politik. En vanlig uppfattning är att medierna ska fungera som den tredje statsmakten som ska syna regering och riksdag. Den nya mediesituationen som växt fram med främst en kommersialisering inom radio och TV har påverkat alla medier. Avregleringen ledde till ett ökat utbud av mediekanaler vilket gav upphov till ett överskott av information. Detta överskott gör det svårare för medborgarna att urskilja enskilda budskap samtidigt som det blir svårare för exempelvis makthavare att synas och höras i mängden av budskap. Medier är idag en integrerad del av det moderna samhället, de präglar vår vardag och erbjuder både orientering om vår omvärld och förströelse. Dagens moderna demokratier skulle knappast fungera utan medier och därför är diskussionen om mediernas roll i ett demokratiskt samhälle viktig.

1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att studera dagspressens roll i opinionsbildningsprocessen och i relation till det studera politikens förändring i dagens mediesituationen i Sverige. Detta görs genom att undersöka politikernas och journalisters relation på såväl kommunal-, regional- och riksnivå.

1.1.1 Frågeställningar

Mot denna bakgrund har vi valt att arbeta utifrån följande frågeställningar:

- På vilket sätt spelar medier, med fokus på dagspressen, en roll i opinionsbildningsprocessen?
- Hur ser mediernas roll ut i det offentliga rummet?
- Påverkas de politiska förutsättningarna av dagens medieatmosfär och hur ser i så fall relationen ut mellan politiker och journalister?

1.3 Avgränsningar

Som medier räknas dagspress, radio och TV, men denna uppsats koncentration ligger på dagspressen. Dagspressen är fortfarande av nationell karaktär till skillnad från televisionen som har antagit en mer global form som medium. Då uppsatsen fokuserar på svensk politik och svensk mediesituation har vi därför valt att endast studera dagspressens roll i denna interaktion. Dagspressen är även intressant att undersöka då ca 80 % av den svenska befolkningen läser en tidning varje dag. Ytterligare en intressant aspekt är att det utmärkande för dagspressen är att den tillhör den frihetliga medieideologin men har ställt upp egna, frivilliga pressetiska regler, detta för att kunna stå så fri som möjligt från staten och därmed undvika medielagstiftning. Uppsatsen fokuserar på relationerna i Sverige och de litteraturstudier vi genomfört utgår från svensk tradition och svenska förhållanden.

För att ur ett helhetsperspektiv beskriva relationen mellan politiker och medierna har vi fördelat undersökningen på de tre olika samhällsplanen; kommunal, regional och riksnivå. Förutom riksnivå representeras samhället i denna uppsats av Helsingborgs kommun och Region Skåne. Avgränsningen baseras på respektive nivåns starka och opinionsbildande dagspress.

1.4 Uppsatsens disposition

Efter metodavsnittet inleds uppsatsen med en teoridel. Teoridelen behandlar först olika demokratiteorier samt det offentliga rummet och dess demokratiska potential. Därefter följer mediernas roll i opinionsbildningsprocessen med agenda setting-teorin. Teorikapitlet avslutas med nyhetsvärdering och lobbying och dess inverkan på demokratin. Strukturen i teorikapitlet följer den ordning av inbördes relevans teorierna har för varandra då en genomgång av respektive teori i många fall är en förutsättning för att förstå den efterföljande. Teorikapitlet följs av en genomgång av den svenska dagspressens situation och den svenska politikens tillstånd. Därefter följer en resultatredovisning som är uppbyggd efter intervjuguiderna. Analysen är uppbyggd efter ett historiskt, teoretiskt och demokratiskt perspektiv för att belysa de eventuella samhälleliga konsekvenser dagens situation beträffande relationen mellan politiken och medierna kan leda fram till. Vi knyter an till teorierna utifrån de orsakssammanhang som teorierna bildar vid analysen av dagens situation och därmed skiljer sig ordningen från teorikapitlet.

2. Metod

Uppsatsen är av deskriptiv karaktär då vi anser att vi har en någorlunda god uppfattning av problemområdet och då vi avser beskriva relationen mellan politiker och journalister. Under vårterminen 2000 skrev vi tillsammans en B-uppsats vid avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds universitet. Uppsatsen behandlade ägarkoncentration inom mediesektorn samt mediers roll i opinionsprocessen. Då relationen mellan mediesektorn och den politiska sfären är av hög aktualitet ansåg vi båda att det vore intressant att fördjupa oss inom ämnet, varav denna C-uppsats. Genom en deskriptiv ansats vill vi belysa problemområdet ur ett annat perspektiv. Våra utgångspunkter är alltså de kunskaper vi har från vår B-uppsats men även från tidigare studier i medie- och kommunikationsvetenskap, då främst mediestudier.

Metodvalet är kvalitativt då undersökningen utgörs av skrivna dokument och fallstudier grundade på intervjuer. Uppsatsens teoridel samt kapitlen om den svenska dagspressen och den svenska politiken baseras på litteraturstudier och aktuella artiklar från dagstidningar och tidskrifter. Delar av B-uppsatsens beskrivningar och diskussioner integreras också i dessa kapitlen. Det empiriska materialet grundas på förstahandskällor bestående av de sju informantintervjuerna vi genomfört. Resultaten från intervjuerna används för att belysa de resonemang som förs i uppsatsen.

2.1 Litteraturstudier

Uppsatsens två första delar består av befintliga andrahandskällor vilka utgörs av litteratur samt artiklar från dagstidningar och tidskrifter. Eftersom den befintliga litteraturen inom ämnesområdet är omfattande och då uppsatsen enbart behandlar situationen i Sverige består litteraturen till stor del av svenska källor. Vi är av åsikten att den utländska litteraturen till stor del behandlar förhållandena i det egna landet vilket kan skilja sig avsevärt från svenska förhållanden. Vi finner därför den svenska litteraturen mer användbar. Vi har strävat efter att vara där debatten förs idag och har därför även använt oss av aktuella dagstidningsartiklar och tidskriftsartiklar.

Då vi ämnar vara så mångfacetterade som möjligt i vår uppsats försöker vi med hjälp av dessa teorier belysa alla, för oss, relevanta sidor av medier vilket är en högst central punkt i denna uppsats. Demokratibegreppet anser vi vara grundläggande för hela diskussionen som förs i uppsatsen då medier är en av demokratins grundpelare. Genom att göra en kort genomgång av de olika demokratisyner som finns, vill vi visa vilken definition vi i denna uppsats utgår ifrån. Eftersom en stor del av det offentliga samtal som förs i dag sker via medier är diskussionen om det offentliga rummet av vikt och då våra frågeställningar berör mediernas roll i opinionsbildningsprocessen är således teorier om denna central för att kunna besvara den frågan. Det har under åren funnits varierande uppfattningar om mediers effekter varför vi har valt att diskutera dessa olika forskningsmodeller för att kunna skapa en djupare insyn i mediernas roll.

Med teorin om agenda setting vill vi visa på mediernas påverkan, hur det som finns på den mediala agendan kan föras över till den personliga agendan och därmed påverka oss. Vi vill även belysa en annan sida av den makt som medier besitter: valet av vad som ska spridas och presenteras som en nyhet, varför nyhetsvärdering och gatekeeping är adekvat att diskutera. Den sista teorin som diskutera är lobbying. Då lobbying, på ett sätt knyter samman politiker och medier i det offentliga rummet anser vi den vara av hög relevans; partier, medier och lobbyister är idag starka aktörer på den offentliga arenan då det är de som försöker skapa opinion.

Som ovannämnt anser vi att dessa teorier är användbara analysverktyg för uppsatsens syfte. Vi är dock medvetna om att dessa teorier inte är några universella sanningar på något sätt, men vi är ändå av åsikten att de i vetenskapliga sammanhang är av tung vikt. Vad beträffar källor anser vi att vi har hållit oss kritiska till dessa då vi använt oss av ett brett urval inklusive statliga offentliga utredningar samt tidnings- och tidskriftsartiklar. Vi är även av åsikten att många av de författare bakom den använda litteraturen är mycket välkända och erkända namn inom forskningen i det aktuella studieområdet.

2.2 Kvalitativa intervjuer

För den deskriptiva, eller den beskrivande undersökningsformen rekommenderas intervjuer eller enkäter för att samla in information (Rosengren & Arvidsson, 1992). Vi valde att genomföra sju informantintervjuer. Intervjupersonernas roll blir som informanter då vi har valt att intervjua dem eftersom vi antog att de genom sitt yrke, positioner, erfarenheter och utbildning har viktig kunskap att förmedla inom problemområdet (Rosengren & Arvidsson, 1992). Den kvalitativa intervjun är dessutom en kraftfull metod för att fånga erfarenheter och innebörder som informanter kan förmedla om den rådande situationen (Kvale, 1997). Vi anser därför att detta är ett bra tillvägagångssätt för att få fram svar på uppsatsens problemformuleringar genom att knyta ihop teorier med analysen av informantintervjuer genomförda med personer som befinner sig mitt i interaktionen mellan politiker och journalister.

En annan motivering till att vi valde bort enkäter var att vi förmodade att svarsfrekvensen skulle bli låg. Vår avsikt var först att genom e-post sända ut enkäter till riksdagsledamöter och journalister, men då dessa är mycket upptagna personer som dagligen överhoppas av e-post och förfrågningar ansåg vi att det skulle bli svårt att få in tillräckligt med material för undersökningen. Intervjufrågorna har en relativt låg grad av standardisering och låg grad av strukturering då vi avser göra en kvalitativ analys av materialet. Intervjumallarna (se bilaga 1 och 2) är utformade så att frågorna formuleras under intervjun och ställs i den ordning som är lämplig för en viss intervjuperson. Vi har även haft som avsikt att ställa frågor så att informanten kan ge så uttömmande svar som möjligt och därmed undvikit att ställa ja- eller nejfrågor (Patel & Davidsson, 1988).

2.2.1 Urval

En beskrivande fallstudie kan definieras som en beskrivning av ett fenomen i sin realistiska miljö eller sin kontext, där gränserna mellan fenomen och kontext är oklara (Backman, 1998). Vi använder oss i denna uppsats av sju fall fördelat på de tre samhällsnivåerna; kommunal-, regional- och riksnivå för att beskriva samband och liknande eller avvikande tendenser mellan dessa. Våra intervjupersoner utsågs på de respektive nivåerna och urvalet grundades på dess yrke och position.

Helsingborgs Kommun representerar kommunnivå och vi har intervjuat ordförande i kommunalfullmäktige samt en kommunalreporter vid Helsingborgs Dagblad. Denna tidning är av vikt i opinionsbildningsprocessen då den är synlig i debatten. På regionalnivå har vi valt Region Skåne. Regionen ingår i ett försöksprojekt och det är intressant då denna styrelseform kan vara den som är aktuell i framtiden. Intervjuer genomfördes med ett regionråd med övergripande ansvar samt en politisk journalist på Sydsvenska Dagbladet med ansvar för Region Skåne. På riksnivå har vi på den politiska sidan valt två personer då vi ansåg att detta var relevant för att täcka den nationella nivån. Med tanke på uppsatsens ämne sökte vi personer med mycket mediekontakt vid kulturutskottet samt vid justitiedepartementet. Intervjuer genomfördes med en ledamot i kulturutskottet samt med demokrati- och förvaltningsminister Britta Leijons pressekreterare. På den mediala sidan valde vi att intervju redaktionssekreteraren vid politiska redaktionen på Dagens Nyheter. Valet av dagstidning grundas på att Dagens Nyheter är den största nationella morgontidningen men även för att tidningen har en stark position som opinionsbildande organ, speciellt med DN Debatt.

2.2.2 Intervjumaterialet

Intervjuerna ägde rum vid sju olika tillfällen. På grund av begränsad tillgänglighet till informanterna genomfördes fyra intervjuer med hjälp av högtalartelefon. Samtliga intervjuer spelades in, likaså medverkade vi båda vid samtliga. För att kunna vara så objektiva som möjligt följer nedan en beskrivning av de olika intervjupersonerna.

Helsingborgs kommun:

Intervjuperson 1: Kvinna som arbetat med kommunpolitik i många år, bland annat i byggnadsnämnden, fastighetsnämnden och som kommunalråd. Sedan valet 1998 är hon ordförande i kommunfullmäktige. Hon tillhör Moderata samlingspartiet.

Intervjuperson 2: Kvinnlig kommunalreporter vid Helsingborgs Dagblad. Har ingen formell journalistutbildning men har läst bland annat ekonomi.

Region Skåne

Intervjuperson 3: Är en man som är regionråd och ordförande i regionstyrelsen. Har varit kommunalpolitiker i Staffanstorps kommun sedan 1985 arbetar han som heltidspolitiker inom landstinget, nuvarande Region Skåne. Tillhör Moderata samlingspartiet.

Intervjuperson 4: Hon är politisk journalist men ansvar för region Skåne och EU vid Sydsvenska Dagbladet sedan september i år. Studerat statsvetenskap och nationalekonomi vid Lunds universitet, ett studieår i Frankrike samt läst vid journalisthögskolan i Göteborg. Praktik på Dagens Nyheter.

Riksnivå

Intervjuperson 5: Han arbetar som pressekreterare åt demokrati- och förvaltningsministern i den socialdemokratiska regeringen, Britta Leijon. Han har tidigare arbetat som PR-konsult.

Intervjuperson 6: Har varit politisk aktiv sedan 1976 och sedan suttit i både kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige. Hon har varit ledamot i kulturutskottet i 6 år. Politisk tillhörighet är Vänsterpartiet.

Intervjuperson 7: Han är redaktionssekreterare vid politiska redaktionen på Dagens Nyheter och arbetar som politisk reporter. Har studerat vid Journalistiska institutet (nuvarande Journalisthögskolan). Har arbetat som journalist på Dagens Nyheter sedan 1970.

2.2.3 Kritik mot den kvalitativa intervjun som metod

Vi är medvetna om den kritik som kan riktas mot den kvalitativa intervjun. En av de vanligaste invändningarna mot den kvalitativa intervjun är att den dels är snedvriden och personberoende men även att den är övergripande subjektiv (Kvale, 1997). Vi anser att den enda möjligheten att vara så objektiv som möjligt är att redovisa för det som kan påverka analysen av materialet. Genom att så noggrant som möjligt beskriva våra utgångspunkter och våra intervjupersoners bakgrund försöker vi vara så objektiva som möjligt. Vi anser även att våra intervjupersoners position ger dem hög trovärdighet som expertvittnen. För att ytterligare öka tillförlitligheten har samtliga intervjuer spelats in, samt att båda författarna har medverkat vid intervjutillfällena.

En annan kritik som kan riktas mot den kvalitativa metoden är att resultaten inte är generaliserbara då det finns för få intervjupersoner (Kvale, 1997). Vi anser dock inte att man måste sträva efter generaliserbarhet och gör inte några anspråk på universell generaliserbarhet i uppsatsen då detta inte är vårt egentliga syfte. Även om vi i första hand inte strävar efter att göra generaliseringar kan vi göra det som Kvale benämner som analytiska generaliseringar. Detta innebär att en noggrann bedömning görs om i vilken mån resultaten kan ge vägledning för vad som kommer att hända i en annan situation. Generaliseringen bygger på en påståendelogik, en form av denna kan vara argumentering för en generalisering som bygger på en teori. Genom att presentera stödjande belegg och klargöra argument kan man göra det möjligt för läsaren att bedöma riktigheten i generaliseringarna (Kvale, 1997). Vi är dock av åsikten att göra analytiska generaliseringar är att gå ett steg för långt i denna uppsats och väljer istället att benämna det som

analytiska slutsatser. Då vi har gjort en noggrann litteraturgenomgång av den litteratur som finns om interaktionen mellan politiker och journalister och utifrån den beskrivit situationen idag i Sverige, anser vi att den bilden vi beskriver är täckande. Eftersom vi presenterar stödjande belegg och klargör argument anser vi att vi kan dra vissa analytiska slutsatser.

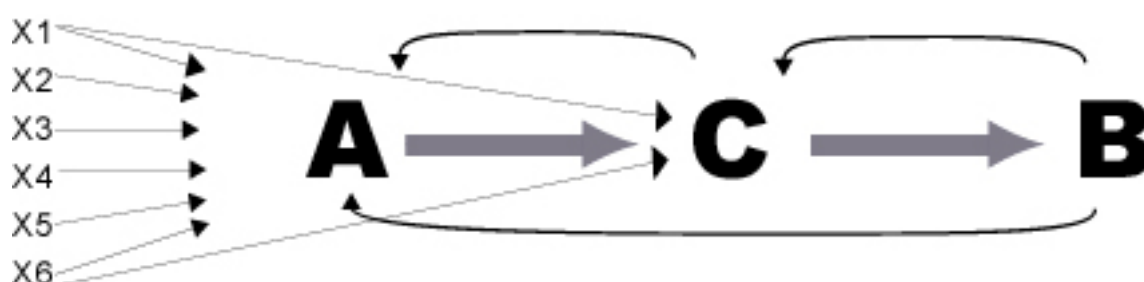
3. Teori

3.1 Definition av medier

Som tidigare nämnts räknas radio, TV och dagspressen som *mass*medier. Vårt fokus ligger på dagspressen men då det är ett medium anser vi det vara relevant att definiera ett mediums förutsättningar.

Medier är en del i den sociala kommunikationsprocessen och masskommunikation tillskrevs tidigare tre egenskaper som urskiljde indirekt kommunikation från direkt. Kommunikationen var *enkelriktad*; avsaknad av feedback, *offentlig*; sändaren visste inte vem som lyssnade på meddelandet och meddelandet var inte riktat till en enskild person, och likaså *samtidig* då sändaren nådde en stor mängd människor vid ungefär samma tidpunkt (Hadenius & Weibull, 1999). Denna definition är idag relativt inaktuell då kommunikationen är mer interaktiv samtidigt som publiken är mer fragmenterad då utbudet ökat. Den nya mediesituationen inbegriper även Internet som är interaktivt samt når en stor massa dock ej samtidigt.

För att illustrera kommunikationen mellan politiker, medier och medborgare använder vi oss av Westley-McLeans masskommunikationsmodell.

Figur 3.1 Westley-McLeans masskommunikationsmodell, Fiske 1994:52 .

Modellen är intressant då den tar hänsyn till att mycket av den kommunikation som sker i ett modernt samhälle mellan politiker och medborgare sker via någon. Till vänster i modellen visas **X**, de illustrerar den obegränsade mängd händelser och fakta som finns i verkligheten. Dessa händelser eller fakta når sällan medborgarna, **B**, direkt. Istället går meddelandet via ett medium **C**. Vad **C** förmedlar behöver inte vara verkligheten utan de hämtar material från en sändare eller informationskälla, **A**. Informationskällorna är sällan neutrala utan de är ofta politiker eller intressegrupper som vill att deras bild av verkligheten ska förmedlas av medierna till medborgarna. Vid varje steg i modellen tillförs olika former av information genom tolkningar och bearbetningar (Fiske, 1994).

Modellen bygger ursprungligen på en modell av Newcomb men den har utvecklats genom att ett obegränsat antal X lagts till och att det mellan A och B lagts till ett C. C väljer ut, kodar och

förmedlar begränsade delar av X för att fylla B:s informationsbehov. C har rollen som gatekeeper och spelas av medierna (vilket utvecklas närmare i kapitel 3.4.1). B kan vara en person, grupp eller ett helt socialt system (Severin & Tankard, 1997).

Vilken kommunikationsmodell man väljer att använda för att belysa en kommunikationssituation beror på om modellen kan uppfylla de krav man har. Ingen modell har konstruerats så den kan uppfylla alla behov (Severin & Tankard, 1997). Detta innebär att det kan riktas kritik mot kommunikationsmodellen. En kritik som riktats mot Westley-Mcleans modell är att den överdriver medborgarnas beroende av medierna. Kritikerna anser att modellen inte tar hänsyn till andra kanaler som människan använder för att orientera sig om omvärlden, exempelvis vänner, arbetskamrater, skolan (Fiske, 1994). Vi tar upp andra kanaler som påverkar hur människan upplever verkligheten men här används modellen enbart för att beskriva mediernas roll i kommunikationen mellan politiker och medborgare. Modellen ger även intrycket av att all kommunikation är en rationell process, att det finns en avsikt att kommunikationen äger rum och att mottagaren förstår meddelandet utan att det störs av något brus (Strömbäck, 2000). Så är inte fallet med masskommunikation, utan meddelandet kan tolkas på många olika sätt av olika mottagare.

Medier och masskommunikation är en förutsättning för demokrati men det finns även ett flertal andra kriterier för en fungerande demokrati vilka nedan presenteras.

3.2 Demokrati

Den moderna demokratin har sina rötter i upplysningens idéer och utformades under 1800-talets politiska strömningar. Den moderna demokratin skiljer sig i många avseenden så markant från den antika demokratin, att det är svårt att överföra erfarenheter från den ena till den andra. Ett exempel på detta är antikens stadsstater som enbart omfattade ett par hundra tusen invånare, vilket innebär en avsaknad av massdemokratis problem. Dessutom var mycket stor del av befolkningen slavar och därmed utestängda från den demokratiska beslutsprocessen. Trots dessa olikheter har ändå det antika demokratiska tänkandet haft stor påverkan på utvecklingen av den västeuropeiska demokratitanken. Den moderna demokratin bör alltså räknas från slutet av 1700-talet (Lundquist, 1985).

En direkt översättning av ordet demokrati är *folkvalde* eller *folkstyrelse*. Begreppet demokrati är inte lättdefinierat. Det finns oändligt med böcker som tar upp olika definitioner och distinktioner av begreppet. Det går att säga att inget demokratiskt land är den andra likt. Olika länder har olika modeller för regeringsmakt, rättsväsende, valsysteem, folkrepresentation och så vidare (Demokratirådets rapport 1999). Det finns en rad olika demokratiteorier vilkas delar ofta i praktiken kombineras. Vi ska mycket kortfattat ta upp teorierna som presenteras i *En uthållig demokrati!* (SOU 2000:1).

- *Den elitistiska demokratiteorin* förkastar att det finns något allmänt bästa. Demokratien är ett institutionellt arrangemang för att fatta demokratiska beslut. Olika kandidater konkurrerar om folkets röster för att få deras förtroende att utöva politisk makt i deras ställe. Stabiliteten är ett viktigt värde i en elitdemokrati, om alltför många okunniga medborgare deltar i valen, hotas den.
- I *den populistiska demokratin* bör inga beslut genomföras utan majoritetsstöd. Allmänintresset blir lika med flertalets intresse och om majoriteten får avgöra får man fler nöjda än missnöjda.
- *Den nyliberala demokratin* anser att staten ska göra så lite som möjligt, utöver att sörja för lag och ordning. Den politiska dagordningen minimeras till sådant alla kan samtycka till och privatsfären är helgad.
- *Det kommunitära demokratiteoretiska* idealet utgår från att vi ingår i en gemenskap. Våra mål bestäms i hög grad av den gemenskap vi tillhör.
- *Den deltagande demokratiteorin* betonar att människan inte bara är en individ utan en social varelse. Att delta i de gemensamma besluten är snarare en plikt än en rättighet. En långt gående decentralisering förespråkas.
- *Mångkulturell demokrati* anser att om allas intressen ska främjas måste de förtryckta och marginaliserade grupperna försäkras en kollektiv identitet. Staten ska bekräfta medborgarnas olikheter och ge de marginaliserade grupperna sär rättigheter och särskilt offentligt stöd för deras språk och kulturer.
- *Den deliberativa demokratiteorin* betonar argumentationens och samtalets fundamentala betydelse för demokratin. Demokratien ger ett ramverk för fri diskussion mellan jämlikar. Demokratien är därför i behov av offentliga arenor där opinioner bildas, debatteras och ifrågasätts.

Som tidigare sagts kombineras ofta olika demokratiteorier i praktiken och vi anser att flera av teorierna har olika värden för demokratin. Vi anser att den deliberativa demokratiteoris betoning av samtalet är av största vikt för demokratin, men även den deltagande demokratin som betonar vikten av att medborgarna deltar i gemensamma beslut.

Grundläggande är att folkets vilja inte är självklar, utan att det krävs särskilda procedurer för att fastställa den. Underförstått finns också tanken att medborgarna ska ha maximalt inflytande på de politiska besluten. Utifrån detta kan demokrati identifieras som en politisk metod uttryckt vid majoritetsprincipen. Demokratien som politisk metod utgår från att medborgarna är självständigt reflekterande individer som ska kunna träffas i ett offentligt rum och diskutera med varandra under jämlika förhållanden. De ska självständigt formulera de problem som upplevs som gemensamma och därefter delta effektivt i beslutsprocessen.

Man brukar skilja på direkt demokrati och representativ demokrati. I de förstnämnda fattar medborgarna själva de politiska besluten vilket de vid representativ demokrati gör genom valda representanter. Att acceptera andra åsiktsbildningar och fattade beslut är en medborgerlig skyldighet vilket också rösträtten är, vilken ska vara allmän och lika (Lundquist,1985). Detta är en

av demokratins grundläggande idéer, alla människor är och ska behandlas som moraliskt och politiskt lika värda, vilket innebär tolerans och icke-diskriminering.

För att en demokrati ska ha förutsättningar att fungera krävs fri opinionsbildning, som grundas på mötesfrihet, föreningsfrihet, yttrandefrihet och tryckfrihet. Det är inte tillräckligt att flertalet fattar besluten, utan beslutsfattandet måste föregås av diskussion. Diskussionens höga värde för demokratin kan ses ur två olika synvinklar; dels en människosyn som förutsätter att hon låter sig övertygas av en rationell argumentation, dels att diskussionen banar väg för kompromissen. Kompromiss möjliggör hänsynstagande till minoriteten, för en majoritet som alltid genomdriver sina beslut utan hänsyn till minoriteten, fattar inte demokratiska beslut (Lundquist, 1985).

Vidare har demokratibegreppet ytterligare kriterier som måste uppfyllas för att ett land ska kunna kalla sig demokratiskt. Till dessa hör valda maktbärande, fria, rättvisa återkommande val, tillgång till information, det vill säga att de politiska maktbärande inte har rätt att hindra medborgarna från att skaffa sig den information de vill ha (Strömbäck, 2000).

Samtidigt som fler och fler stater idag blir i någon form demokratiska har de äldre demokratierna problem. De mest allvarliga varningssignalerna är ett minskat valdeltagande och ett minskat medlemsantal för de politiska partierna (Demokratirådets rapport 2000). Vi går inte här närmare in på de problem som de äldre demokratiska staterna har utan fokuserar istället på de problem som finns i den svenska demokratin, vilket till stor del överensstämmer med de i de övriga staterna. Den svenska demokratins problem presenteras i kapitel 4.3.

3.2.1 Offentlig arena

Samtalet är av högsta vikt för demokratin och det krävs offentliga arenor för att samtal ska kunna föras. Då demokrati bygger på fri åsikt måste det finnas ett forum för debatt där en ömsesidig dialog kan äga rum mellan medborgare och de förtroendevalda. Ett fungerande offentligt rum förutsätter sakkunskap och en kontinuerlig debatt som inte styrs av tillfälliga modeämnen (Demokratirådets rapport 1999).

Enligt Habermas definition av det offentliga rummet är det ett socialt område. Det består av sociala institutioner där privata människor kan samlas för diskussion och kritiskt resonemang och fastställa en allmän opinion. Detta kan exempelvis vara partiers, rörelser, organisationer och dominerande mediers offentligheter, vilka existerar parallellt. Dessa samhällsaktörer har både en rättighet och en skyldighet att medverka i den offentliga debatten och för att det offentliga rummet ska fungera ligger ansvaret ytterst på medborgarna själva. Samtidigt är dessa tillgångar orättvist fördelade. Tillgången till sakkunskap beror bland annat på närhet till den politiska beslutsprocessen, teknisk kunskap och annan utbildning. Marja Åkerström (1999) tar dels upp Habermas och dels Demokratirådets syn på det offentliga rummet. Vi väljer nedan att redovisa hennes slutsatser.

Det offentliga rummet är enligt Habermas ockuperat av medierna. Han menar att medborgarna enbart är konsument i en acklamativ offentlighet. Medierna producerar

debattämnen som medborgarna gör ett ställningstagande till, istället för att själva skapa debatter och genom kritisk diskussion komma fram till en egen åsikt. Språket i det offentliga rummet karakteriseras av reklamens manipulativa ordval. Demokratirådet är av samma åsikt som Habermas och anser att åsiktsbildningen formas av medier och att de ockuperar det offentliga rummet (Åkerström, 1999).

Dewey, som tas upp i *Politikens medialisering* (SOU 1999:126), menar att mediernas innehåll inte existerar förrän det har diskuterats och debatterats av medborgarna. Det är inte tillräckligt att faktakunskaper passivt tas emot, utan innehållet föds med mottagarens tolkande. Enligt Dewey är mediernas primära uppgift att förse medborgarna med offentliga samtal och diskussioner, de ska fungera som ett slags verktyg för medborgarna i deras kommunikativa aktiviteter och i skapandet av en allmän opinion. Budskapet behöver vidare inte tolkas på samma sätt, utan det är snarare en fördel att de inte gör det då debatter och diskussioner uppkommer genom att mediernas budskap tolkas på olika sätt.

Enligt regeringsformen ska medborgarna genom den fria åsiktsbildningen kunna kontrollera de representanter som de valt och de valda ska genom den kunna få reda på vad väljarna tycker. Den fria åsiktsbildningen är alltså en förutsättning för demokratin och fungerar inte det offentliga rummet hotas hela demokratins framtid (Strömbäck, 2000).

Vilket inflytande har medierna då i opinionsbildningsprocessen, är det så illa som Habermas och Demokratirådet uttrycker det, att hela samhällsdebatten styrs av medierna? Men innan vi går in på opinionsbildningsprocessen är det relevant att ta upp Lippmann och hans åsikter om den allmänna opinionen.

3.2.2 Lippmanns teori

I relation till mediernas inflytande på opinionsbildningsprocessen är det viktigt att ta i beaktande mediernas *objektivitet* liksom *medborgarnas förmåga att förhålla sig kritiskt* till medieutbudet. Den amerikanske journalisten och politiske analytikern Walter Lippmann misstrodde dessa förmågor starkt. Han menade att demokrati inte bokstavligen innebar folkstyre genom att medborgarna skulle styra sig själva, utan eftersom de saknade kompetens för detta borde viktiga frågor bestämmas av kunniga administratörer vilka hade tillgång till tillförlitlig information (Lasch, 1995).

Lippmann iakttog hur det representativa demokratisystemet banade väg för majoritetens deltagande i de politiska beslutsprocesserna. En tillfredsställande politisk hantering av verkligheten, som i sig bör uppfattas som en svårhanterad komplexitet, förverkligas i den mån den aktuella samhällspolitiken överensstämmer med vad som är bäst för allmänheten. Om allmänheten skulle styra politiken, skulle dess väl utkristallisera sig automatiskt, men Lippmann menar här att medborgaren saknar den intellektuella potential som behövs för att forma de kunskaper och det förnuft som krävs i den moderna politikens tidevarv. Lippmann ifrågasätter i hur hög grad majoriteten allierar sig med förnuftet, sanningen och kunskapen i en politisk

sakfråga, han menar att faktorer som kan tänkas undergräva den sanna kunskapen såsom fördomar, ideologiskt besudlade förförståelser och förenklingar, specifika maktintressen och klassintressen bör elimineras från den politiska beslutsprocessen.

Då Lippmann alltså misstror medborgarens förmåga att frambringa förnuftigt tänkande ligger det stora problemet i relationen mellan medierna och medborgarna, då medierna utgör den kommunikativa länken mellan den etablerade politiken och medborgarna. Han menar att medier inte klarar av att erbjuda medborgarna sanningsenlig information om de politiska frågorna som medborgarna i förlängningen ska vara med och besluta om. Medierna besitter en rad brister i epistemologisk bemärkelse (de processer som präglar människors fastställande av kunskap). Medier låtsas att de förmedlar sanningsenlig information när de i själva verket enbart förmår att återge verklighetsfragment och lösryckta beskrivningar. Lippmann är medveten om att en demokrati inte kan fungera utan medier, då dessa förmedlar information till samtliga medborgare, men han har istället en ökad tilltro till vetenskapen. Enbart med hjälp av vetenskapen kan det moderna samhället framodla ett samhällsligt förnuft. Han eftersträvar en vetenskaplig expertgrupp som ska föra en intern debatt om vilka politiska förslag som kan tänkas vara bäst för allmänheten (SOU 1999:126).

Denna teori bör ses med kritiska ögon då den kan sägas anta en extrem form, samtidigt som den bör ses i sin kontext på så sätt att den starkt präglas av 20-talets övertro till vetenskapen. Men tankebanorna är ändå av vikt i diskussionen, exempelvis i relation till det som Dahlgren (2000) benämner som livsstilspolitik. Denna innebär att medborgarnas uppmärksamhet riktar sig mot frågor och teman med större personlig relevans, frågor som mer direkt berör deras eget liv framför allmänhetens väl. Vidare menar Dahlgren att de politiska trenderna kan spåras genom att titta på utbud och representativitet i medierna och att det är välbekant att det finns ett samband mellan medieutbudet och det minskade politiska intresset (Dahlgren, 2000). Ur en denna synvinkel kan Lippmanns misstro till den enskilde medborgarens förmåga att frambringa förnuftigt tänkande vara befogad.

3.3 Opinionsbildning

Termen opinion är en sammanfattande benämning på åsikter, attityder och värderingar. Den allmänna opinionen består av offentligt tillkännagivna åsikter (Nationalencyklopedin, 1998). Lippmann definierar den allmänna opinionen utifrån att hur vi betar oss beror på de bilder vi skapat själva eller någon har skapat åt oss. Dessa bilder som finns inne i människans huvud är bilder av dem själv, av andra, bilder av deras behov och dess relation och när en grupp betar sig efter dessa bilder är det den allmänna opinionen (Lippmann, 1922). En grundläggande teori är att hur vi uppfattar och värderar vår omvärld bestämmer våra handlingar. Hur vi uppfattar vår omvärld styrs av olika faktorer. Vi kommer i kontakt med vår omvärld dels genom *personliga observationer*, *personlig påverkan* samt genom *tekniska kanaler* och då främst *medier* (Asp, 1987).

För det första inhämtar vi information genom vår direktkontakt, det vill säga genom *personliga observationer*, med verkligheten. I politiska frågor är våra egna upplevelser av exempelvis sjukvård, priser och skatter relevanta för hur vi värderar denna verklighet och sedan handlar gentemot den (Asp, 1987). Vår andra informationskanal utgörs av *personlig påverkan*, vi får information om vår omvärld genom att andra personer förmedlar den till oss. Dessa personer kan delas in i primär- och sekundärgrupper. Primärgrupper utgörs av familj och nära vänner. Exempelvis är det ofta så att föräldrars och barns partipolitiska uppfattningar överensstämmer. Som sekundärgrupper räknas föreningar, organisationer och politiska partier. Dessa grupper tjänstgör alltså som orienteringsmärken för individen i opinionsbildningsprocessen (Kronvall & Svedin, 1973). Den tredje kanalen är det som förmedlas via *tekniska kanaler*, som i stor utsträckning utgörs av medier.

Den politiska opinionsbildningen utgörs av tre huvudaktörer, makthavare, medier och medborgare. I denna relation har oftast makthavarna rollen som sändare, medierna som förmedlare och tolkare och medborgarna är mottagare (Nord, 1997, jämför med kommunikationsmodellen i kapitel 3.1).

3.3.1 Forskningsmodeller om mediers effekter

Traditionellt sett har man förutsatt att mediers innehåll påverkar människors attityder. Denna uppfattning har under olika perioder både utvecklats och ändrats (Hvitfelt, 1996). Asp (1987) tar upp tre olika synsätt och perioder. Enligt Strömbäck (2000) är de flesta forskare och författare överens om att synen på mediers effekter har genomgått dessa faser. De olika perioderna skiljer sig ganska kraftigt åt, men sätts de i relation till samhällssituationer och medieteknologins utveckling är de lättare att förstå (Strömbäck, 2000). Den första perioden dominerade från första världskriget till andra världskrigets slut. Då fanns föreställningen att massmedier var allsmåttiga. Teorin tog inte hänsyn till störningar i kommunikationen utan förutsatte att kommunikationen var rak och att mottagaren träffades direkt av meddelandet och därmed frambringade speciella effekter (Kronvall och Svedin, 1973).

Den tidiga föreställningen omkullkastades av att teorier började ställas mot empiriska undersökningar. Forskarna ansåg att istället för att medier var allsmåttiga så var de maktlösa. Forskarnas förklaring till detta var publikens selektiva användning av massmedier och att personlig påverkan var överlägsen massmedier som påverkningskälla (Asp, 1987). De empiriska studierna visade i motsats till den tidigare uppfattningen att (1) medieinnehållet inte kunde likställas med medieeffekten, (2) mediernas effekter var inte desamma för alla mottagare (3) lika viktigt, eller viktigare än medieinnehållet var mottagarnas egenskaper (Strömbäck, 2000).

Idag finns det invändningar även mot den synen, vilket hör samman med den utveckling som varit. Medier betraktas inte längre som maktlösa utan mäktiga (Asp, 1987). Asp skriver att det finns tre tydliga förklaringar till att man återigen ändrade uppfattning om massmediers effekter: (1) förändringar i samhället (2) en förändrad syn på påverkningsprocessen (3) en omtolkning av de tidigare forskningsresultaten (Asp, 1986). Televisionen och dess snabba spridning var en av

de viktigaste faktorerna. Dess snabba spridning ledde till att bara på ett par år hade nästan alla i Sverige TV och fram till 1969 fanns det enbart en kanal. Den kanalen sågs av nästan alla vilket ledde till att innehållet nådde alla och därmed fanns det alltid ett samtalsämne till hands (Strömbäck, 2000). Den politiska debatten nåddes av fler samtidigt som TV:n stimulerade människor att prata om politik. TV:s genomslagskraft, ledde till att den enskilda medborgaren inte längre var beroende av opinionsledarens tolkningar (Nord, 1997). Den politiska debatten blev även breddad då det i public serviceanda ledde till att de partier som tidigare varit svaga på pressidan kunde nå en större publik genom TV mediet (Strömbäck, 2000).

Även den förändrade synen på effekter påverkade uppfattningen om att medierna är mäktiga. Istället för att intressera sig för kortsiktiga effekter på åsikter och handlande började man intressera sig för mer långsiktiga effekter (Strömbäck, 2000). Medier anses åtminstone ha betydande makt i två avseenden. Dels har medierna makt över publiken, de påverkar publikens verklighetsuppfattningar och attityder. En annan slags makt är att medierna har makten att föra upp frågor, händelser och personer i individens medvetande, så kallad agenda setting (Hvitfelt, 1996).

3.3.2 Agenda setting

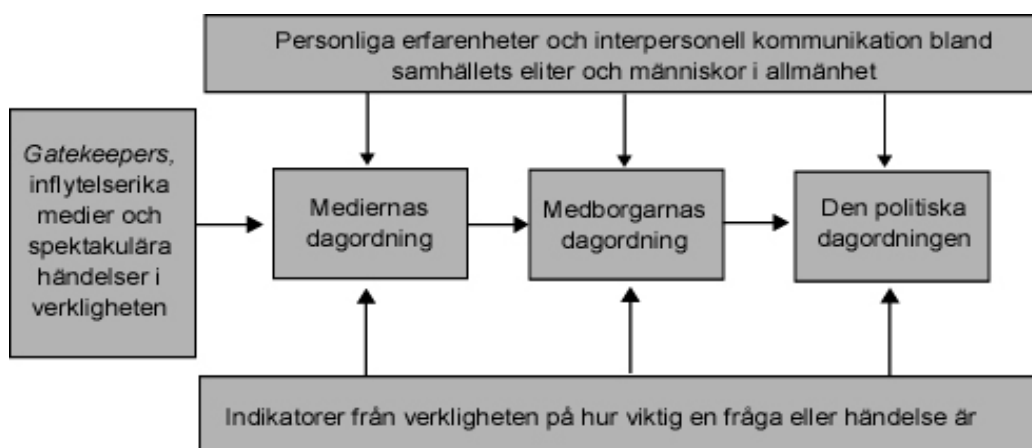
Medier spelar stor roll beträffande påverkan av vår uppfattning av olika fenomen och vad det är vi uppmärksammar. De frågor som medierna väljer att belysa stämmer ofta överens med de frågor medborgarna uppmärksammar och tycker är viktiga (Asp, 1987). Detta kallas agenda setting eller dagordningsprocessen och har haft stor betydelse inom kommunikationsteorin sedan 1970-talet. Forskningen kring agenda setting teorin är fortfarande aktuell och det publiceras hela tiden nya böcker och undersökningar om teorin (Strömbäck, 2000). Vad som gör teorin intressant är att den visar på ett annat sätt att medierna påverkar samhället än genom attitydförändringar. Det finns belägg för att medier formar människors syn på samhällsproblem och att problemen som medierna framhåller ofta inte är de som är de dominerande problemen i verkligheten (Severin & Tankard, 1997). Även McComb är av samma åsikt då han skriver att det som medier väljer att belysa som viktiga nyheter behöver inte vara de enda nyheterna utan innan en nyhet når oss har den passerat en hel del "hinder" på vägen. Att över 75 % av alla potentiella nyheter aldrig når oss säger ganska mycket om mediernas betydelse (McComb, 1994). Medier bestämmer kanske inte *vilka* åsikter vi ska ha, men vad vi har åsikter *om* (Asp, 1987). En framgångsrik valkampanj hänger starkt samman med om ett partis huvudfrågor dominerar i medierna, och därmed hos väljarna. Kampen om dagordningen blir alltså därför mycket viktig. Då mediernas betydelse för vilka frågor som uppmärksammas av väljarna är så stor gäller samma sak med politiska aktörer. De aktörer som uppmärksammas i medierna överensstämmer med de som uppmärksammas av väljarna (Asp, 1987). Det finns klara forskningsbelägg för att de politiska frågor som människor anser viktiga är de frågor som exponerats i medierna. Om medierna har makt över tanken kan

diskuteras, men mediernas makt över medborgarnas politiska dagordning är svår att säga emot (Nord, 1997).

Naturligtvis är inte alla frågor som medier lyfter fram under alla förhållanden det som folket tycker är viktigt. Det finns en rad andra faktorer som spelar in. Olika medier har olika trovärdighet. Den nationella politiska nivån är mer väsentlig än den lokala ur ett agenda setting perspektiv, de lokala politiska frågorna konfronteras med personliga kontakter och erfarenheter på en annan nivå än de nationella som befinner sig längre ifrån medborgarna. Under en stillsam politisk period har medierna större möjlighet att styra dagordningen än under valkampanjer då de politiska aktörerna har större beredskap och strategisk planering. Man måste även ta hänsyn till de olika informationskanalerna genom vilka en individ kommer i kontakt med omvärlden. Men trots det har agenda setting forskningen

påvisat klara indirekta medieeffekter och inneburit ökad kunskap om att dessa indirekta effekter mer handlar om en påverkan av individernas politiska kunskap och problemuppfattningar än om kollektivets attityder och politiska röstningsbeteende (Nord, 1997:137).

Precis som Nord skriver så är det många faktorer som påverkar dagordningen. För att bättre förstå hur dagordningen formas och på vilket sätt medierna påverkar den politiska kommunikationen krävs en fördjupning av dagordningsprocessen (Strömbäck, 2000). Enligt Dearing & Roger (1992) består dagordningsprocessen av tre agendor, mediernas dagordning, medborgarnas dagordning och den politiska dagordningen. Strömbäck tar upp den modell de presenterar och beskriver den.

Figur: 3.2 Tre huvudsakliga komponenter i dagordningsprocessen, Strömbäck 2000:154 efter Dearing och Roger 1992.

Han beskriver att de tre dagordningarna befinner sig i centrum av figuren. Mediernas dagordning antas påverka både medborgarnas och den politiska agendan. Medborgarnas dagordning påverkar politikernas dagordning men inte mediernas dagordning. Den politiska dagordningen påverkas både av medborgarnas och mediernas dagordning, däremot påverkas inte medborgarnas dagordning annat än indirekt genom medierna (Strömbäck, 2000).

Modellen innebär vissa förenklingar men vi anser att den ändå på ett översiktligt sätt visar hur de olika dagordningarna inverkar på varandra. Den viktiga roll som gatekeeper har i modellen presenteras närmare i kapitel 3.4.1.

3.3.3 Mördarfrågor och skenopinion

Medierna bestämmer i hög grad vad som är de dominerande frågorna, och i dessa frågor de dominerande åsikterna. Genom en koncentring på dessa relativt få frågor styrs uppmärksamheten bort från andra frågor. Detta leder till att medierna även har en motsatt makt, makten att dölja (Hvitfelt, 1996). Mediernas makt att dölja kan visa sig på olika nivåer. De kan dölja samhällsförhållanden, händelser, personer men de kan även dölja ämnen. Det som inte tas upp i medierna framstår som icke existerande vilket har lett till att det demokratiska systemet idag har ändrat karaktär. Tidigare bedrevs politik av oppositionella grupper som diskuterades i borgerliga offentligheter eller i slutna rum. Idag utgår all politik från medierna och politik kan inte drivas utan hänsyn till medierna (Hvitfelt, 1996).

Medierna kan föra fram frågor som dödar andra frågor och på det sättet håller de viktiga frågor borta från allmänheten, så kallade mördarfrågor. Mördarfrågor är sensationer som förstoras till konflikter där den enskilda människan sätts i centrum. Det kan vara politikern som betalt med fel kreditkort eller den enskilda familjen som drabbas av politikernas nedskärningar. De flesta mördarfrågor handlar alltså inte om innehållet i politiken. Mördarfrågorna håller dels den sakpolitiska debatten borta men de skapar även skenopinion. Dessa skenopinioner påverkar människors politiska beteende, vilket är en allvarlig konsekvens för politiken (Hvitfelt, 1996).

Då medier är framgångsrika i att tala om för oss vad vi ska ha åsikter om och medier till stor del står för våra upplevelser av omvärlden spelar journalisterna en stor roll i våra liv när de väljer att rapportera vissa nyheter på ett visst sätt (McComb, 1994). Självklart finns det oförutsedda händelser men det är bara en liten del av det som blir nyheter. Störst inflytande har informatörer, företag och intressegrupper, så kallade lobbyister. Även i stora amerikanska tidningar med ett stort antal reportrar består mer än hälften av tidningens nyheter av material från presskonferenser, pressreleaser, företag eller intressegrupper (McComb, 1994). Vi går närmare in på lobbyisters inverkan i kapitel 3.5. Något som också påverkar nyhetsagendan är att andra medier tar upp ett ämne och sedan hakar många andra på. En av de stora påverkarna på den svenska nyhetsmarknaden är DN-debatt. DN-debatt är en mycket viktig arena för viktiga politiska budskap och sidan läses av makthavare och samhällsintresserade (Nord, 1997). Nästa stycke ska gå närmare in på vilka faktorer som kan avgöra vad som kommer upp på dagordningen.

3. 4 Nyhetsvärdering och nyhetslogik

Innan en nyhet når oss genom medierna passerar den ett antal filter. Den världsbild som presenteras i de svenska medierna är ett resultat av vad som finns tillgängligt internationellt,

nationellt och lokalt och vad de enskilda medierna bedömer vara av intresse. Nyhetsvärdering måste således ses i relation till tre olika nyhetsomlopp; de globala, de nationella och det lokala. Inom varje omlopp kan man tala om ett ekonomiskt, ett politiskt och ett allmänt nyhetsflöde. Det sistnämnda avser händelser så som olyckor, brott, organisationer m.m. (Hadenius & Weibull, 1999). Med hänsyn till uppsatsen karaktär och inriktning på svenska inrikesförhållande är det här endast relevant att presentera det nationella och lokala nyhetsomloppet.

Det nationella nyhetsomloppet inbegriper de stora dagstidningarna och de nationella radio och TV-nyheterna samt de större landsortstidningarna. Kärnan i detta nätverk utgörs av de nationella nyhetsbyråerna och andra nationella nyhetstjänster. De dominerande nyheterna kretsar främst kring politiska frågor. Tonvikten ligger på det nationella perspektivet och en stor del av det som händer i landet får inte samma regelbundna bevakning som det som utspelas i Stockholm.

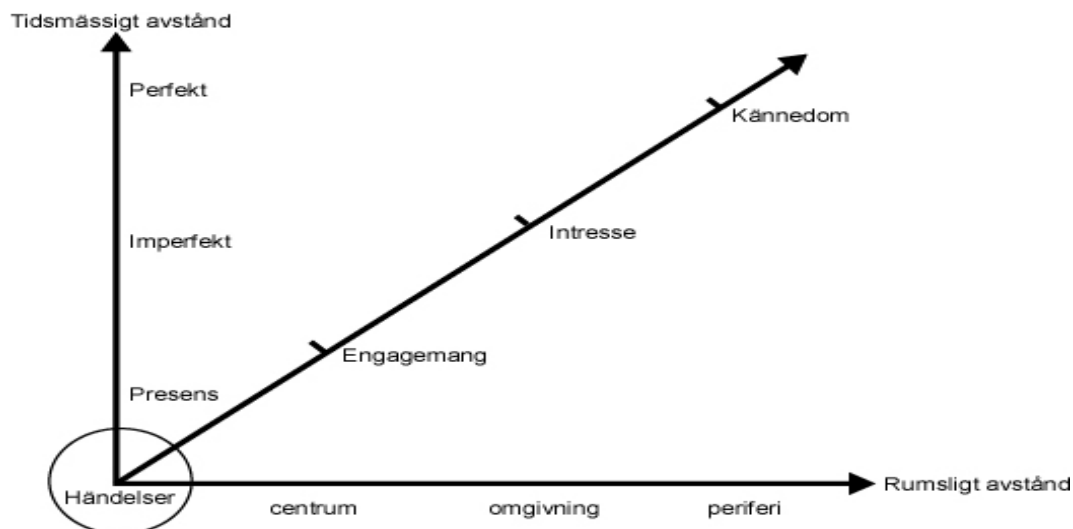
Det lokala nyhetsomloppet är knutet till en region och domineras därmed av de medier som finns inom regionen. Nyheterna handlar både om politik, ekonomi och allmänna händelser, dock ligger här tyngdpunkten på det sistnämnda (Hadenius & Weibull, 1999).

Nyhetsvärdering används för att beteckna de procedurer som har med nyhetsmediernas urval av händelser att göra. Nyhetsvärdering är inte slumpartad, utan systematisk. Olika händelser i verkligheten antas ha olika nyhetsvärde och denna variation reflekteras i tillträde, utrymme och den placering nyheten får i nyhetsmedierna. Det finns ett antal olika teorier om nyhetsurvalets struktur, en bakomliggande tanke är att journalisterna mer eller mindre medvetet arbetar efter vissa kriterier för att välja ut vad som ska presenteras som en nyhet (Hvitfelt, 1985). Den norske professorn Östgaard urskiljer tre övergripande faktorer som journalister, nyhetsmedier och tidningsägare orienterar sig efter vilka ger händelser nyhetsvärde:

1. Förståelse: obegripliga nyheter finner inga mottagare, nyhetsmedierna försöker göra sitt innehåll så enkelt som möjligt. Detta kan göras på två sätt; antingen kan nyhetsmedierna övervärdera nyheter med enkel struktur, och/eller kan nyheter som är möjliga att förenkla prioriteras.
2. Identifikation: publikens uppmärksamhet måste väckas. Nyhetsvärdet ökar om händelsen berör något som mottagaren sedan tidigare har viss kännedom om. Denna faktor har många dimensioner, geografiskt avstånd till den plats där händelsen utspelas är en och kulturellt avstånd är en annan.
3. Sensation: händelsen måste i någon mån vara oväntade eller ovanliga. Tidsfaktorn är av central betydelse, händelsen måste ha utspelats inom en närliggande tid för att kunna kallas nyhet.

Följderna av dessa samverkande faktorer kan enligt Östgaard bli att nyhetsmedierna har en tendens att överdriva betydelsen av individuella handlingar utförda av politiska ledare samt en tendens att framställa världen som mer konfliktfylld än vad den är (Hvitfelt, 1985).

Kommunikationsforskaren Prakse har utvecklat en modell för faktorer som har betydelse för nyhetsvärde. Dessa faktorer stämmer överens med Östgaards kategori ”identifikation” och rymmer tre avstånd: tid, kultur och rum. Ju längre bort inom ett eller flera av dessa avstånd desto mindre nyhet.

Figur: 3.3 Prakes tre faktorer och dess olika dimensioner, Hadenius & Weibull 1999:343.

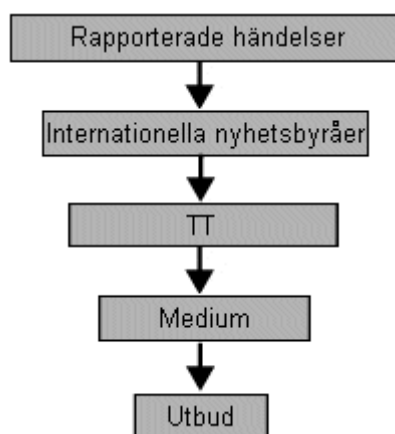
Modellen avser att belysa vad som väcker intresse hos mottagaren, men den tar inte upp en viktig faktor som ”sensation” (Hadenius & Weibull, 1999). Däremot presenter Hans Bergström (1994) i sin artikel *Hur medielogiken bidrar till den korta sikten*, tendenser och faktorer som främst passar in under Östgaards tredje kategori ”sensation”, men även under kategorin ”förståelse”. Bergström menar att det råder ett uppmärksamhetsunderskott i dagens informationsflöde, konkurrensen skärps om att få fram ett budskap vilket leder till en budskapsinflation, varje budskap får allt mindre värde i det allmänna bruset och budskapen måste därför koncentreras. Bergström pekar på några av nyhetslogikens drag:

- Negativa händelser går före positiva och välfungerade, kritik och problem dominerar.
- Det avvikande går före det normala; för att något ska kallas ”nyhet” måste det vara nytt i relation till det normala.
- Det tidsavgränsade har företräde framför det kontinuerliga; en nyhet måste ha en början och ett slut, det måste vara ett i tiden koncentrerat händelseförlopp.
- En konkret nyhet har högre nyhetsvärde än en abstrakt. Befolkningen måste få konkreta besked som de begriper.
- Det duala går före det plurala och mångdimensionella. Varandra korsande intressen och aspekter förbises ofta. Verklighetsstoffet tenderar att presenteras som svart eller vitt med avsaknad av nyanser.

Många av teorierna kring nyhetsvärdering utgår från samma principer, även om Östgaards teori är den som är mest täckande anser vi att de ovannämnda kompletterar varandra.

3.4.1 Gatekeeper

Det finns ett annat perspektiv på den process där nyhetsvärdering sker. Det är inte enbart en händelses natur som avgör huruvida den ska presenteras som en nyhet eller inte, utan detta är också avhängigt en rad olika slussar, eller gater som en händelse passerar innan den når mottagaren. Gatekeeping kan förklaras utifrån följande modell:

Figur: 3.4 Gatekeepingfunktioner. Modell efter Hadenius & Weibull 1999: 338.

Modellens trattutformning illustrerar hur varje gate skalar bort händelser, det vill säga när de rapporterade händelserna passerar en gate sker ett urval av vad som ska presenteras som en nyhet, varför det utbud som slutligen når oss är betydligt mycket mindre än de ursprungligen rapporterade händelserna. Modellen visar gatekeepingfunktionen på den internationella arenan, alltså ur ett helhetsperspektiv. Detta innebär att antalet slussar, eller gater minskar i takt med storleken på arena. På den nationella arenan är de internationella nyhetsbyråerna ej längre aktuella beträffande bevakningen av den svenska politiken och på exempelvis den kommunala arenan tas även TT bort som gate då bevakningen av kommunalpolitiken sker av det enskilda mediets, eller i det här fallet, lokaltidningens journalister. Varje sluss eller gate innebär alltså risker för nyheten; den kan kasseras, omarbetas eller förkortas. Den personliga relevans som kan tillskrivas gatekeeperfunktionen är exempelvis hur en redaktör eller journalist påverkas av sitt företags normer och regler, de byråer som redaktionen har tillgång till samt de intressen och förväntningar som läsekretsen antas ha. Fenomenet kan förklaras enligt följande:

Det som tillskrivs en nyhetsbyrå är produkten av en lång rad personliga bedömningar och överväganden om vad som skall tas med och vad som skall utelämnas i skildringen av en händelse. Alla personer som på någon punkt under nyhetens väg bearbetar telegrammet är formade av sin miljö och har personliga politiska värderingar som självfallet färgar deras arbete (Hadenius & Weibull, 1999:338).

Även om de agerande personerna i form av exempelvis journalister till viss del har inflytande i processen är det snarare en rad andra faktorer som spelar in. Enligt Hadenius & Weibull bestäms nyhetsutbudet från en nyhetsförmedlare huvudsakligen av (1) det nyhetsföretag som har hand om förmedlingen, dess allmänna policy och de resurser man har till förfogande, (2) de producenter som levererar materialet till företaget (3) de abonnenter som materialet förmedlas till, samt (4) den journalistiska arbetsgruppen, den redaktionella miljön liksom den rådande samhällsmiljön (Hvitfelt, 1985).

3. 5 Lobbying

Den sista teori som vi väljer att ta upp, som vi anser är relevant då man studerar relationen mellan politiker och journalister är lobbyism då det idag är partier, medier och lobbyister som försöker skapa opinion.

3.5.1 Från korporativism till lobbying

Korporativismen, som syftar till att på ett särskilt sätt arrangera det offentliga beslutsfattandet, har enligt tradition varit hög i Sverige jämfört med andra västeuropeiska länder. I Sverige gav staten vissa organiserade intressen möjlighet att under institutionaliserade former medverka i den offentliga beslutsprocessen (SOU 1999:121). Exempel på sådana organisationer som staten upphöjde till legitima deltagare i politiska beslutsfattandet var löntagarnas och arbetarnas organisationer.

Sedan ett tiotal år tillbaka använder man sig inte i Sverige av ett korporativt system. SAF tog initiativet till att träda ur vilket ledde till att alla organisationer till slut fick kliva ur politikens ”förstarum”. Eftersom olika intresseorganisationer länge hade denna möjlighet att påverka politiken har vi i Sverige inte utvecklat det utbredda lobbyingssystemet som man har i bland annat USA (SOU 1998:146). När möjligheten för deltagande i beslutsprocessen försvann var intresseorganisationerna tvungna att använda sig av andra vägar. Slår man upp ordet lobbying i nationalencyklopedin får man förklaringen:

Bearbetning av beslutsfattare för att åstadkomma ett beslut i en viss riktning. Lobbying förekommer i de flesta politiska sammanhang, framförallt från intresseorganisationer. /.../ Gränsen mellan lobbying och otillbörlig påverkan, t ex via mutor är ibland svårdragen och oklar. Kritiker har hävdad att det hotar demokratin genom att inflytandet i alltför hög grad blir beroende av kontakter och ekonomisk styrka (Nationalencyklopedin multimedia, 1998)

Demokratirådet definierar lobbying som *icke-institutionaliserade direktkontakter med politiker eller tjänstemän*. Detta innebär att de inte ser påverkan av journalister som lobbying. De anser även att de inte behöver vara en organisation för att de ska kallas lobbying utan även en enskild individ kan utöva lobbying. Vi anser däremot att den påverkningsprocess som sker mot journalister också kan kallas lobbying och att även journalister kan betraktas som lobbyister.

Idag använder sig organisationer som vill påverka av följande vägar:

- Direkta aktioner
- Direkta kontakter (Lobbying)
- Opinionsbildning
- Mediekontakter

Lobbying är sällan en isolerad företeelse utan användas ofta tillsammans med opinionsbildning. Opinionsbildning innebär att man indirekt påverkar beslutsfattarna genom att skapa en opinion hos medborgarna (SOU 2000:1).

Man delar upp de lobbyande organisationerna och företagen i två stora läger, de som representerar arbete och de som representerar kapital. De två aktörerna är arbetarrörelsens organisationer och företagen med sina bransch- och arbetsgivarorganisationer.

Arbetsgivarorganisationerna kontakter främst tjänstemän på olika nivåer medan arbetarrörelsens organisationer koncentrerar sig på politikerna. Skillnader i intressena skiljer sig också. Arbetsgivarna, företagen, tenderar att koncentrera sig på egna verksamheten, miljö och skatter, medan organisationerna fokuserar på arbetsrätt och arbetsmiljö, de två som företagen är minst intresserade av (SOU 1999:121). Demokratiutredningen skriver att det i mycket högre grad är lokala politiker och tjänstemän man försöker påverka än politiker på riksnivå, detta gäller även storföretagen (SOU 2000:1).

I dagens demokratiska samhälle är den korporativa modellen oförmögen att förverkliga det politiska idealet om jämlikhet eftersom flera grupper ställs utanför då bara ett fåtal organisationer kan vara med och företräda folket. Motsvarande effekt behöver nödvändigtvis inte drabba det pluralistiska systemet med lobbying. Enskilda och små grupper kan göra sig hörda och skapa opinion på gott och ont, och man får i alla fall en teoretisk möjlighet till högre jämlikhet (SOU 1999:121).

Demokratiutredningen skriver att de anser att lobbying inte enbart är positivt eller negativt men i det samhälle vi lever i idag får lobbying en allt större betydelse i den politiska beslutsprocessen. Det formella beslutsfattandet utmanas alltmer av organiserade kampanjer för att påverka den politiska dagordningen och beslutsfattandet (SOU 2000:1).

Statsvetaren Hermansons resonemang i *Avkorporatisering och lobbyism* leder dock till slut fram till att avkorporationen och utvecklingen av lobbyism och opinionsbildning har försämrat den politiska jämlikheten. De två stora elitgrupperna som förenklat står för arbete och kapital är de som fortsatt sätta sin prägel på den politiska maktstrukturen, och den enda förskjutning som skett är mot kapitalet som fått ökat inflytande på arbetets bekostnad. De avslutar dock med att säga att det nya systemet, kan om man söker lösningen utanför de organiserade intressenas och mediernas ram, fungera. Det är politikerna och medborgarna själva som i allt högre grad måste mötas och konfronteras med välplanerade opinionskampanjer och andra påverkansförsök.

Idag har opinionsbildning blivit ett yrke för allt fler och i slutet av november fick Sverige sina första utexaminerade lobbyister. Kursen hålls av Cityuniversitetet och den kursansvarige, Martin Borgs anser att det saknats en kurs i opinionsbildning, som är det mäktigaste vapnet för att förändra samhället (Resumé, 2000-11-16). Professionellt yrkeskunnande om hur man lättast erhåller rätt sorts uppmärksamhet i medierna utbjuds till de som har möjlighet att betala (SOU 2000:1).

4. Den svenska dagspressen och politiken

Kapitlet inleds med en historisk överblick då vi anser att det är relevant för förståelsen av efterföljande presentation av den svenska dagspressens situation idag. Kapitlet inbegriper en presentation av de tre dagstidningar som ingår i fallstudien. Efter följer en skildring av den svenska politikern utifrån de tre demokratiska nivåerna; kommunal- regional och riks. Kapitlet avrundas med en beskrivning av de problem som den svenska politiken tenderar att ha.

4.1 Den svenska dagspressen

Det finns olika definitioner av dagspress men de hänvisar alla till vilken utgivningstäthet och vilket innehåll tidningen har. Den svenska definitionen, som används i presstödsammanhang lyder:

en allmän nyhetstidning av dagspresskaraktär, som normalt utkommer med minst ett nummer per vecka (Hadenius & Weibull, 1999:39).

4.1.1 Historisk överblick

Under 1800-talet växer den moderna dagspressen fram och tidningar som Aftonbladet och Dagens Nyheter grundas. Som en konsekvens av industrialismen expanderar dagspressen. Industrialismen leder till en urbanisering, vilket i sin tur leder till att den personliga kommunikationen minskar och informationsbehovet ökar. Det förändrade politiska klimatet mot demokratisering leder till behovet av en breddad politisk debatt, där tidningarna är ett bra offentligt rum. Framväxten av en annonsmarknad gör att tidningarna blir billigare och fler har råd att köpa tidningen samtidigt leder den tekniska utveckling till att produktionsvillkoren förbättras och produktionskostnaderna blir billigare, detta gör att dagspressen expanderar.

Det var vanligt att de tidningar som tillkom i slutet av 1800-talet hade partipolitisk profil. Partipressens framväxt hörde samman med partisystemets utveckling. Socialdemokraterna bildades 1889 och högern fick ett riksparti 1904 (Hadenius & Weibull, 1999). Det var främst arbetarrörelsen som betonade vikten av en egen press som främst skulle propagera för det socialdemokratiska partiet (Nord, 1997). De socialdemokratiska tidningarna var mycket starkt knutna till partiet och de fackliga organisationerna, att vara redaktör på en socialdemokratisk tidning var ofta ett led i den politiska karriären (Hadenius & Weibull, 1999). Även den andra folkrörelsen, bondeförbundet, såg opinionsvärdet i en egen tidning (Nord, 1997). De icke socialdemokratiska tidningarna grundades ofta av enskilda personer med syftet att både skapa opinion och tjäna pengar (Hadenius & Weibull, 1999). De tidningarna hade sin politiska linje genom sin syn på näringsfrihet och marknadsekonomi (Nord, 1997). Samtidigt introducerades en

ny nationell tidningsform, tabloidpressen. De skulle vara ett komplement till morgontidningarna med mer fokus på lättsammare innehåll och underhållning (Hadenius & Weibull, 1999).

De drag som går att se inom den svenska dagstidningsmarknaden sedan andra världskriget är att ett flertal tidningar lades ner under 1950-60-talen. 1971 beslutar riksdagen att införa ett statligt presstödet. Beslutet hade föregåtts av en livlig politisk debatt, där ena sidan menade att det var helt oförenligt med den frihetliga ideologin att ge ekonomiskt stöd och gynna en enskild tidning. Den andra sidan ansåg att det var av största vikt för demokratin att en mångfald av åsikter garanteras. Det statliga presstödet som främst är ett driftstöd ska gynna andratidningen på orten för att säkra en åsiktspluralism (Nord, 1997). För den socialdemokratiska pressen som kom i ett ekonomiskt underläge blev de politiska bidragen mycket viktiga, medan de liberala och moderata tidningarna stärkte sin ställning som företag och fick tidigt en bredare läsekrets och ett bredare innehåll (Hadenius & Weibull, 1999). Presstödet har inneburit en minskad nedläggning av tidningar och andratidningarna har främst överlevt på grund av presstödet medan förstatidningarna har stärkt sin position. Den så kallade upplagespiralen har gett dem allt fler läsare och annonser (Nord, 1997).

1970 hade nästan alla chefredaktörer partipolitiska uppdrag på något sätt, de var lika mycket tidningsledare som politiska opinionsbildare. Detta nära samband mellan politiskt parti och chefredaktör kom att ifrågasättas. Under 1970-talet genomgick journalisterna i Sverige en professionaliseringsprocess (SOU 1999:126). Vad som kännetecknar dagens journalister är professionalism. En journalists förhållningssätt till makten ska utmärkas av oberoende ställning, kritisk granskning och rationell nyhetsvärdering. Problemet är att professionalismen och avpolitiseringen har lett till konformism och nyhetsvärderingen är nästan likadan i alla medier. Konformismen innebär idag att nästan alla journalister har högskoleexamen och de har alla ungefär samma syn på mediers roll och uppgifter. Journalisternas strävan efter objektivitet har alltför ofta inneburit att de ställt sig utanför det offentliga samtalet och enbart registrerat och analyserat den politiska debatten utan att själva delta (Nord, 1997).

4.1.2 Dagspressen idag

I den statliga offentliga utredningen Politikens medialisering (SOU1999:126) beskrivs den Svenska dagspressen utifrån fem kännetecken:

1. Alla tidningar är i huvudsak regionala eller lokala med undantag av Aftonbladet och Expressen.
2. Sverige är ett av de mest tidningsläsande länderna i världen.
3. Kvällspressen är vanligtvis ett komplement till morgontidningen
4. Tidningen levereras till dörren på morgonen.
5. Svenska pressen har av tradition varit knuten till politiska partier.

Utmärkande för dagstidningsmarknaden i Sverige är att den inte utgör en enhetlig nationell marknad som exempelvis TV-mediet gör. Istället är det den lokala dagstidningsmarknaden som är

stark. Det går att dela in dagstidningsmarknaden i tre delar, de lokala morgontidningarna, kvällstidningar samt de nationella morgontidningarna. Som nationellt spridda morgontidningar räknas Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet och som regionala tidningar räknas Sydsvenska Dagbladet och Göteborgs-Posten. Dessa tidningar anses allmänt spela en stor roll i opinionsbildningsprocessen då de ger stort utrymme för politiska och kulturella händelser. Diskussionen om ägarsituationen för dessa tidningar är därför av stort intresse då de har betydelse för det offentliga samtalet (SOU 1999:30). Hadenius & Weibull (1999) talar om att pressen spelar en viktig politisk roll och att sedan de blivit mer oberoende av de politiska partierna har det närmast stärkt sin ställning inom den politiska opinionsbildningsprocessen. Även Demokratiutredningen framhåller dagspressens viktiga ställning i det offentliga samtalet. De skriver, att läsa en tidning ger möjligheten att begrunda det man läser på ett annat sätt än den information man får från andra medier. Det skrivna ordet kan man läsa hur många gånger man vill och i vilken takt man själv vill (SOU 2000:1). Tidningarnas debattsidor har blivit centrala punkter för den politiska debatten och då speciellt DN Debatt och Brännpunkt i Svenska Dagbladet. De som har möjlighet att skriva på de debattsidorna når många människor, speciellt då många andra tidningar och medier väljer att citera det som skrivs på de debattsidorna (Nord, 1997). Inom dagspressen råder näringsfrihet vilket innebär att enskilda tidningsföretag är skyddade från statens ingrepp. Den ansvarige utgivaren avgör det redaktionella innehållet (Hadenius & Weibull, 1999).

Sverige har alltid haft en stark dagstidningstradition, upplagesiffrorna steg fram till 1990, men trots att de har minskat något sedan dess är Sverige fortfarande bland de fem tidningstätaste länderna i världen. En genomsnittlig dag läser 80 % av den vuxna befolkningen en dagstidning (Hadenius & Weibull, 1999). Utvecklingen går mot att tidningsläsandet minskar något vilket har lett till ökade klyftor mellan informationsstarka och informationssvaga grupper i samhället. Det är i de socioekonomiskt svaga grupperna dagstidningsläsandet minskat. Att dagstidningsmarknaden försvagas kan förklaras med den allmänna lågkonjunktur som rådde, vilket ledde till att även tidningarna såg mer strikt ekonomiskt på verksamheten. Andra faktorer är ett ökat utländskt ägande men även gratistidningar som Metro påverkade situationen (SOU 1999:126). Däremot har Metro hejdat effekten av att läsningen minskar i de socioekonomiskt svagare grupperna (SOU 2000:1).

Debatten om presstöd är i högsta grad fortfarande aktuell. Senast var det tidningen Arbetet som försattes i konkurs under hösten 2000. Dagens regering är positiv till presstödet. Marita Ulvskog säger i en intervju i tidningen Resumé att hon inte är nöjd med hur presstödet ser ut idag men om vi skulle ta bort det skulle det vara en katastrof för mångfalden (Säthe, Resumé 2000-09-28). I regeringens budgetproposition för år 2001 skriver de att målet med mediepolitiken är att stödja yttrandefriheten, mångfalden och massmediernas oberoende. Då många andrahandstidningar har en svår ekonomisk situation och för att värna om den publicistiska

mångfalden föreslår regeringen därför att driftstödet höjs med 3 %, vilket innebär att de tidningar som är berättigade till stöd får dela på ytterligare 14 miljoner extra per år.

4.1.3 De tre dagstidningarna

Vi har valt att i uppsatsen koncentrera den empiriska undersökningen till de tre samhällsnivåerna. De tre dagstidningar vi har valt är de dominerande på respektive nivå, Helsingborgs Dagblad, Sydsvenska Dagbladet och Dagens Nyheter.

Helsingborgs Dagblad grundades 1867 och är en av de svenska dagstidningar som ökat mest under de senaste decennierna. Det är en daglig tidning som utkommer 7 dagar i veckan. Tidningen är allmän borgerlig med betäckningen oavhängig (Nationalencyklopedin, 1998). Den har en dominerande ställning i sitt utgivningsområde och läses av mer än 100 000 människor i Helsingborg och nordvästra Skåne (Helsingborgs Dagblad).

Sydsvenska Dagbladet grundades 1848. Historisk var tidningen i början av 1900-talet en högertidning men sedan 1966 benämner den sig som en oberoende liberal morgontidning. På ledarplats vill tidningen bilda opinion utifrån liberala utgångspunkter och chefredaktör och ansvarig utgivare är Hans Månsson. Sydsvenskan är Skånes största tidning och läses varje dag av i genomsnitt 300 000 läsare (**Error! Bookmark not defined.**). 1991 gick tidningsaktiebolaget Marieberg in som ny stor ägare och 1994 blev Marieberg majoritetsägare. 1998 köpte Bonnierförlagen Marieberg och idag kallas sfären Bonnier AB. Köpet av Sydsvenskan skapade en debatt om mångfald och ägarkoncentration (Hadenius & Weibull, 1999).

Dagens Nyheter är Sveriges största morgontidning och läses dagligen av omkring en miljon människor och nättidningen **Error! Bookmark not defined.** har cirka 170 000 besökare i genomsnitt per dag. Tidningen ges ut i Stockholm och 51 procent av stockholmarna läser Dagens Nyheter varje dag. Den grundades 1864 av Rudolf Wall. Tidningen benämner sig som oberoende, dess politiska hållning är liberal och tidningen redigeras i en liberal och frisinnad anda. (**Error! Bookmark not defined.**). Liksom Sydsvenska Dagbladet ingår Dagens Nyheter i Bonnierkoncernen (Hadenius & Weibull, 1999).

4.1.4 Ägartendenser

Mediekoncentrationskommittén konstaterar att en ägare nästan alltid har en möjlighet att indirekt påverka sina mediers innehåll genom att de har makten att tillsätta de ledande befattningshavarna. Ägaren sitter dessutom i styrelsen där beslut om företagets strategier, investeringar, resursfördelning tas, något som även det indirekt påverkar mediernas innehåll. Bonnier påverkar exempelvis från styrelseposition tillsättningen av chefer för ungefär hälften av de centrala opinionsbildande redaktionerna i landet. Betänkandet innehåller även ett förslag som innebär att konkurrenslagens förbud mot konkurrensbegränsade samarbete mellan företag även kan tillämpas inom medieområdet (SOU 1999:30).

Mediekoncentrationskommittén tar i sitt betänkande till mediekoncentrationslag (SOU 1999:30) upp en rad tendenser i ägarsituationen inom dagspressen. En av de viktigaste tendenserna är att inga fusioner mellan jämnstora tidningar ägt rum, det är nästan genomgående större företag som köpt upp mindre tidningar. En annan tendens är att den svenska dagspressen varit svenskägd men de senaste åren har exempelvis norska Schibsted gått in som tidningsägare i Svenska Dagbladet. Flera politiska och fackliga organisationer som tidigare var aktiva i tidningsutgivningen har dragit sig tillbaka. Exempelvis har LO överlåtit det operationella ansvaret över Aftonbladet till Schibsted, Högerns Förlagsstiftelse med anknytning till Moderaterna har avvecklat större delen av sitt tidningsengagemang och privata intressenter har de senaste åren gått in som delägare i socialdemokratiska tidningar (SOU 1999:30). Under 1990-talet har även en ny ägare, MTG, etablerat sig i Göteborg, Malmö och Stockholm genom utgivningen av gratistidningen Metro som idag har betydande upplagor (SOU 2000:1).

Idag är inte tidningarna partiknutna utan är mer industrier än plattform för partipolitisk opinionsbildning (Hadenius & Weibull, 1999). Tidningsutgivning sker i ökad utsträckning idag på ekonomiska villkor. Detta innebär att tidningsföretagen har koncentrat verksamheten till kärnområden. Flera lokalkontor har avvecklats och många orter har förlorat den enda lokalredaktionen. Detta förhållande påverkar även mångfalden och förutsättningar för det offentliga samtalet. Bara i 16 utgivningsorter i landets 289 kommuner är det fler än en ägare som ger ut en tidning (SOU 2000:1). Syftet med presstödet är att motverka en minskad mångfald och det har även bidragit till att upprätthålla mångfalden, vilket inte annars hade varit möjligt (SOU 2000:1).

4.1.5 Samverkan inom dagspressen

Inom den svenska pressen har det funnits olika former av redaktionellt material. TT har i många år varit den svenska pressens huvudleverantör av in- och utrikesnyheter. Det utländska materialet produceras i huvudsak av ett par stora nyhetsbyråer som TT samarbetar med och inrikesmaterialet kommer främst från TT:s redaktioner i Stockholm, Göteborg, Malmö, Luleå och Sundsvall men även från landsortspressen. Ägarfördelningen i TT bygger på styrkeförhållandet mellan tidningarna och Schibstedsfären är största ägaren i TT följt av Bonniersfären (SOU 1999:30). TT konkurrerade med Förenade Landsortstidningar AB (FLT) vilket ägdes av 71 tidningar. De levererade bland annat redaktionellt material (SOU 1999:30). I augusti kom beskedet att FLT skulle läggas ned. I en artikel i Resumé skriver bland annat Journalistklubben att en nedläggning av FLT är ett hot mot mångfalden. De skriver att TT nu har ett nyhetsmonopol. Konsekvensen blir att alla de landsortstidningar som till stor del helt förlitar sig på nyhetsbyråmaterial kommer att ha identiskt material på inrikes- och utrikessidorna. Samtidigt som gratistidningarnas marknad ökar, vilka till stor del består enbart av material från nyhetsbyråer (Resumé 2000-09-21).

Av de nationella morgontidningarna äger Bonnier Dagens Nyheter och Sydsvenska Dagbladet och av kvällspressen äger Bonnier tre av fyra tidningar; Expressen, GT och Kvällsposten. Bonniersfärens övertagande av Sydsvenska Dagbladet har inte ändrat Dagens Nyheters annonsamarbete med Sydsvenska Dagbladet och Göteborgs-Posten. På det redaktionella planet ändrades inte heller det samarbete som funnits mellan Sydsvenska Dagbladets och Dagens Nyheters utlandsrapportering. Sedan 1998 har de tre kvällstidningarnas redaktionella material integrerats och det är Expressens redaktion i Stockholm som producerar en grund för alla tre tidningarna i form av in- och utrikes material samt bilagor som sedan kompletteras med lokalt material. Däremot förekommer inget samarbete beträffande det opinionsbildande materialet så som ledare och kultursidor, däremot debattartiklar (SOU 1999:30).

4.1.6 Sammanfattning av den svenska dagspressen

Det finns tydliga relationer mellan samhällsförändringar och medieförändringar. Genom historien har olika samhällseliga förändringar inverkat på att medier har förändrat sig. Mediers utveckling och ökade betydelse i samhället är en parallell utveckling med industrialismen och vidare kapitalismens framväxt. 1994 års svenska pressutredning fastslog att medier har tre olika uppgifter i en demokrati. Dessa är att informera, granska och vara forum för debatt (Hadenius & Weibull, 1999). I dagens samhälle räcker det inte långt med den information vi själva upplever, medierna blir därför avgörande för medborgarna så de kan bilda sig en uppfattning om omvärlden. Samtidigt är det lätt att rikta kritik mot medierna och deras utveckling i relation till den position de idag har i ett demokratiskt samhälle.

De förändringar som har störst betydelse för att man idag ser dagspressen som oberoende granskare av makten är journalisternas professionaliseringsprocess och partipressens försvinnande. Denna professionalisering visar tecken på att journalistiken blivit mer likriktad och att medielogiken har fått genomslagskraft. Tillspetsning, förenkling och personifiering är några av de tendenser som idag allt mer syns, oberoende vilken medietyp eller inom vilket ämne (Strömbäck, 2000). Journalistens roll är idag att vara granskande vilket motiveras genom att medborgarna måste få information om hur makthavarna sköter sig. Samtidigt skriver Strömbäck att det finns tecken på att den granskande journalistiken inriktar sig på fel saker och parallellt tränger undan den mer informerande journalistiken. Granskningen borde fokusera på politikens innehåll och konsekvenser och politikern som politiker och inte som privatperson.

Journalisterna, som objektiva, ställs det höga krav på då de ska redovisa enbart politiska fakta i en fråga utan att själv visa några åsikter. Men valet att välja ut vad som är väsentliga fakta är en subjektiv process. Samtidigt erkänner objektivitetssynen journalisternas roll som recensenter och domare (Strömbäck, 2000). Journalisterna lyckas inte alltid beskriva verkligheten korrekt och som medborgare måste vi vara vaksamma mot vad vi kategoriserar som sanningar. I länder med strikt statskontrollerade medier har medborgarna lärt sig att läsa tidningen med kritiska ögon. I Sverige läser vi tidningen med ofta okritiska ögon och uppfattar innehållet i nyheterna som objektiva

sanningar. Demokratiutredningen skriver att medborgarna måste vara kritiska i sina tolkningar av nyheter och opinioner. Det viktigaste är att det förs samtal kring subjektiva uppfattningar om hur verkligheten ser ut (SOU 2000:1).

Om ägarkoncentrationen påverkar mångfalden är något som diskuteras i Sverige. Olika utredningar och kommittéer utreder effekterna av ägarkoncentration och olika lagförslag. Vad som står helt klart är däremot att näringsfriheten leder till ägarkoncentration. Medieföretagen är som vilket annat företag som helst med ekonomiska intressen. Detta samtidigt som de har rollen som oberoende, objektiva granskare.

4.2 Den svenska politiken

All offentlig makt utgår från folket. Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statskick och genom kommunal självstyrelse. Den offentliga makten utövas under lagarna. Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilde människans frihet och värdighet.

(Första och andra paragrafen i regeringsformen **Error! Bookmark not defined.**).

I Sverige har vi tre demokratiska nivåer, riksdagen på nationell nivå, landstinget på regional nivå samt kommunen på lokal nivå. De olika nivåerna har olika ansvarsområden och uppgifter. I Sverige har vi allmänna val var fjärde år då folket väljer representanter till riksdag, landsting och kommunerna. Genom valen utses nya representanter till riksdagen proportionellt efter de olika partiernas antal röster från folket, på så sätt finns där det svenska folket representerat genom 349 valda ombud. Riksdagen utser sedan statsministern som har i uppdrag att bilda regering. Statsministern utser själv statsråd och det är statsministern och statsråden som bildar regering. Regeringen styr landet men är ansvarig inför riksdagen (<http://> **Error! Bookmark not defined.**). Riksdagen är högsta beslutande offentliga organ i Sverige och tar beslut om förslag från regeringen (motioner) och från riksdagsledamöter (propositioner).

4.2.1 Kommunerna

Kommunen utgör den lokala nivån och i Sverige finns det idag 289 kommuner. De ansvarar för lokala frågor som rör medborgarnas närmiljö. I kommunfullmäktige sitter folkvalda politiker som agerar som kommunens ”riksdag”. Kommunstyrelsen fungerar som kommunens ”regering”. I kommunerna finns även ett antal nämnder som behandlar de ärenden som ska tas upp i fullmäktige. Nämnderna ska även verkställa de beslut som tas (**Error! Bookmark not defined.**). Det kommunala självstyret finns med i regeringsformen men det är staten som sätter upp de nationella målen och gränserna för det kommunala självstyret. Trenden visar dock att staten detaljstyr mindre och kommunerna har fått mer frihet (SOU 2000:1).

4.2.2 Regionerna

Landstinget utgör den regionala nivån och Sverige har 18 landsting, två regioner och en så kallad landstingsfri kommun. Landstingets uppgift är att sköta regionens uppgifter som är för kostsamma för en kommun att sköta själv. Landstinget ansvarar exempelvis för sjukvård. Precis som i kommunen är landstingsfullmäktige ”riksdagen”, landstingsstyrelsen ”regeringen” och på landstingsnivå finns även olika nämnder (**Error! Bookmark not defined.**). Mellan 1997 och 2002 pågår en försöksverksamhet med ökat regionalt självstyre i Gotland, Kalmar, Skåne, Västra Götalands och Jämtlands län. Försöksverksamheten inriktar sig på att utveckla bättre demokratisk förankring i det regionala utvecklingsarbetet. Men det har redan visat sig att det är en liten grupp makthavare under stor organisatorisk komplexitet som sköter regionerna. Faran är om de regionala försöken, som är en decentralisering av makten från staten leder till en centralisering av den kommunala makten. Även de förtroendevalda är tveksamma till om försöket kommer leva upp till de förväntningar som fanns (SOU 2000:1).

I både kommunerna och landstingen har det under 1990-talet skett ett omfattande förändringsarbete. En mängd olika styr-, organisations- och verksamhetsformer har utvecklats och många olika arbetsätt har provats. Detta har dels lett till att de nationella uppföljningarna blivit svårare att genomföra men det har även lett till att medborgarna inte vet vem som ansvarar för vad, vilket därmed leder till att det är svårt att ställa någon till svars. Kommunerna och landstingen arbetar för att utveckla demokratiska arbetsformer. Ändå så har fortfarande inte en tredjedel av kommunerna någon radio eller TV sändning från fullmäktige och 218 kommuner har inte öppna nämndsammanträden. Bland landstingen har tre av fyra inte någon radio eller TV sändningar från fullmäktige och 84 % har inte öppna nämnsammanträden (SOU 2000:1). Antalet förtroendevalda har från 1950 minskat från 200 000 till 50 000 år 1995. I kommunerna beror det bland annat på kommunsammanslagningarna men inte minst på att man slopat nämnder och i många kommuner enbart valt att behålla en kommunstyrelse.

4.2.3 Statsapparaten

I moderna demokratier skiljer man mellan tre olika grenar av statsapparaten; *exekutivorganet*, *det lagstiftande organet* och *domstolarna*. Sverige har ett parlamentariskt regeringssystem, vilket innebär att statschefen (kungen) har formella och ceremoniella uppgifter men ingen politisk makt, den exekutiva makten innehas av statsöverhuvudets rådgivare, regeringen med statsministern i spetsen. Regeringen ska alltid ha folkrepresentationens (riksdagens) förtroende, har den inte det kan den avsättas genom misstroendeförklaring, oppositionen måste då vara beredd att ta över regeringsansvaret. Regeringen (statsministern) har rätt att upplösa folkrepresentationen, när regeringen (statsministern) önskar. Domstolarnas politiska roll är obetydlig. I den svenska statsapparaten betecknas regeringen som den första statsmakten och riksdagen som den andra statsmakten. Domstolarna borde betecknas som den tredje statsmakten, men denna roll har ibland i Sverige kommit att avse pressen (Vallinder, 1985).

4.3 Den svenska politikens problem

De varningssignaler som kan ses idag i många av de äldre demokratiska staterna kan även ses i den svenska politiken, visserligen i mindre skala men ändå värt att vara uppmärksam på. Utifrån den litteraturgenomgång som genomförts anser vi att det finns sex olika tendenser i den svenska demokratin som bör ses som varningssignaler för den svenska demokratin.

Den första tendensen inom svensk politik är att de politiska partierna har svårt att värva och engagera medlemmar. De gamla folkrörelserna intresserar inte heller dagens väljare. De kollektiva organisationerna som tidigare sågs som demokratins ideal ses idag mer som en del av dagens problem än lösningar på dem. Medan folkets engagemang minskar har intresseorganisationerna och företagens politiska engagemang ökat, det vill säga lobbyverksamheten. Vad som ytterligare är bekymmersamt är åldersfördelningen bland de aktiva, idag finns det knappt aktiva medlemmar under 40 år. Under 1990-talet förlorade partierna en miljon medlemmar (SOU 2000:1). Avtagandet syns även mycket tydligt i ungdomsförbundens medlemsiffror och de har det svårare att rekrytera nya medlemmar (Demokratirådets rapport 2000). Detta visar på att trenden inte kommer att förändras då minskningen av aktiva och medlemmar är stor bland ungdomarna.

Den andra tendensen i den svenska politiken är att rörligheten har ökat. Tidigare kunde man förutse relationerna mellan medborgare och förtroendevalda då de var mer relaterade till kön, klass och bostadsort. Idag skiljer sig väljarnas val från föräldrarnas, de byter parti mellan valen och de röstar på olika partier i kommun, landsting och riksdag (SOU 2000:1). I Sverige finns uppfattningen att avståndet mellan de politiska partierna minskat. Det ideologiska avståndet mellan exempelvis moderaterna och socialdemokraterna anser väljarna har minskat. Länder som har partier med tydligare polarisering tenderar att ha väljare med starkare partiidentifikation (Demokratirådets rapport 2000). Bergström (1994) skriver att de två dominerande lojalitetsgrunderna som formar en mera bestående partiidentitet är klasstillhörighet och ideologi. Klassidentiteten har försvagats genom den ekonomiska och sociala utvecklingen. Ideologin, i helhetssyn ges föga plats i dagens mediesamhälle som framhäver det tillfälliga, partikulära och sensationella på bekostnad av det kontinuerliga, samlade och långsiktiga.

Den tredje tendensen med den svenska demokratin är ett resultat av de två tidigare. I det senaste valet minskade valdeltagande i Sverige, den kraftigaste minskningen i Sveriges moderna politiska historia. Jämför man internationellt är det svenska valdeltagandet högt men tendensen av ett minskat valdeltagande är ändå oroande (SOU 2000:1). Att partidentiteten minskat ses som en anledning till att valdeltagandet minskat. Det finns alltså ett samband mellan den representativa demokratin, partierna och valen. Om medborgarna förlorar sin partiidentitet tappar de lusten att rösta och respekten för den representativa demokratin (SOU 2000:1).

Den fjärde tendensen är att tidigare hade ofta den förtroendevalda politikern expertkunskap inom de områden de skulle fattas beslut inom. Genom de egna erfarenheter politikerna hade kunde de lokalisera problemen och komma med lösningar. Idag står till stor del olika experter för

den processen. Det nya kunskapsamhället har lett till att både medborgare och politiker idag är beroende av experter, det kan vara inom medicin, teknik, samhällsvetenskap osv. (SOU 2000:1). Professor i Statsvetenskap, Bo Rothstein, skriver i en artikel i Aftonbladet om en växande maktkategori. Han skriver att personer som utövar offentlig makt utan att ha ställt upp i några val, vilka inte kan röstas bort och vilkas kvalifikationer aldrig har prövats i en öppen process ökar. Han talar om alla de som är politiskt sakkunniga, experter, personer med styrelseuppdrag i den offentliga förvaltningen, politiskt tillsatta diplomater eller utredningsexperter som utövar politisk makt utan att vara valda. Resultatet av detta blir att den offentliga makten utövas i för medborgarna okontrollerbara former (Rothstein, Aftonbladet 2000-11-29).

Den femte tendensen bygger på Habermas syn på den ideala demokratin, vilket bygger på samtal. Även den deliberativa demokratisynen hävdar att fria samtal mellan medborgarna är fundamentalt för demokratin. Båda demokratisynerna anser alltså att demokratin behöver offentliga arenor där samtal kan föras och opinioner bildas. Problemet är att medierna istället för att förmedla tagit över det offentliga samtalet. Medborgarna producerar inte åsikter de tar bara till sig och väljer färdiga förslag och idéer som presenteras för dem (Åkerström, 1999).

Den sjätte och sista tendensen av demokratins problem är politikernas anpassning till medierna, vilket brukar kallas politikernas medialisering. Demokratiutredningen skriver att många bedömare menar att de politiska partierna är mer beroende av medierna än av sina egna medlemmar (SOU 2000:1). Medialiseringen kan vara en orsak till det minskade deltagandet i politiken. Väljarna behöver inte partierna för att komma till tals utan politikerna möter väljarna i medierna, förmedlade av journalister. Opinionsmätningarna som presenteras i medierna ger politikerna en bild av vad medborgarna tycker, vilket sänder ut en bild till väljarna; att om partierna påverkas så mycket av mätningarna behöver inte medborgarna lägga ner energi på medlemskap och möten (Demokratirådets rapport 2000).

Då det ständigt råder ett överskott på information och ett underskott på uppmärksamhet försöker politikerna anpassa sitt budskap så de får maximal uppmärksamhet. Genom att använda sig av en viss form och tempo anpassar de sig till massmedierna för att nå medborgarna. Ytterligare en aspekt av anpassningen till medierna är politikernas nya strategier och kommunikationsknep som alltmer liknar reklamens språk (Strömbäck, 2000).

5. Resultatredovisning

Vi avser här att redovisa för de resultat som intervjuerna och litteraturstudierna visar. Resultatkapitlet följer de intervjuguider (se bilaga 1 och 2) vi använt oss av vid intervjuerna. Kapitlet avslutas med en redogörelse av de likheter och skillnad som finns mellan de olika samhällsnivåerna samt mellan politiker och journalister.

5.1 Journalistens huvudfunktion

De litteraturstudier som vi genomfört visar att i dagens demokratiska stater är medierna en av hörnstenarna. Medierna kan sägas fungera som en tredje statsmakt genom att journalistens roll är att på ett objektivt och oberoende sätt granska makten. Sedan journalisternas professionaliseringsprocess och partipressens försvinnande har journalisten en sådan funktion i Sverige. Våra intervjupersoner gav alla likartade svar med gemensamma huvuddrag, att journalistens uppgift var att granska och rapportera politiska händelser och beslut. Nedanstående två svar får representera intervjupersonernas syn på journalistens främsta uppgift.

Att försöka knyta ihop sammanhang för att få människor att förstå hur saker och ting hänger ihop. En annan huvuduppgift är också att de ska vara granskande på alla sätt och vis, gentemot politiker och tjänstemän och myndigheter. Och rättväsendet också, förstås.

(Politiker på riksnivå)

Min uppgift är att försöka lyfta fram det som påverkar människor i tid /.../ och på ett analytiskt sätt lyfta fram vad som händer. Sedan även att granska, om man exempelvis får något tips eller upptäcker något, att se vart pengarna går, vilka resor åker de på, vad är undertonen i det här politiska budskapet, vad är det de egentligen säger.

(Journalist på regionnivå)

5.2 Offentligt rum

Litteraturstudierna visar att en demokrati kräver aktiva medborgare som deltar i den politiska beslutsprocessen och för detta krävs tillgång till information. Intervjupersonerna anser att ansvaret för att medborgarna ska nås av relevant information för att aktivt kunna delta, är ett delat ansvar mellan politiker och journalister.

Ansvaret ligger hos politikern, att hitta kanaler för att förmedla beslut. Däremot så finns ett mera generellt ansvar som ligger hos medierna när det gäller att bevara demokratin.

(Pressekreterare på riksnivå)

Vi har naturligtvis ett ansvar, men vi kan inte ensamma ta ansvaret, utan det måste vara en pluralism, det måste vara många aktörer inom det här området.

(Journalist på riksnivå)

För att en demokrati ska ha förutsättningar att fungera krävs fri opinionsbildning. Diskussion är av stor vikt i en fungerande demokrati och ses som demokratins innersta kärna. Det är inte tillräckligt att flertalet fattar besluten, utan beslutsfattandet måste föregås av diskussion, visar våra litteraturstudier. Då demokrati alltså bygger på diskussion fodras ett forum för debatt; ett offentligt rum. I detta rum ska medborgarna som självständiga och reflekterande individer träffas och diskutera under jämlika förhållanden. Enligt litteraturstudierna är detta tillstånd problematiskt då medierna tar upp en allt större plats i detta rum och därmed styr diskussionen. Intervjuerna visar liksom litteraturstudierna att medierna har en mäktig roll i det offentliga samtalet. Journalisterna och politikerna på de tre nivåerna beskriver mediernas roll i det offentliga rummet samt politikernas andra möjligheter att nå medborgarna som följer.

Massmedier är ju en förutsättning för det offentliga rummet, finns det ingen tidning eller seriös TV då tvingas ju människor själva söka upp den allmänna informationen och det tar ju tid och det är ju få medborgare som har möjlighet att göra.

(Journalist på riksnivå)

Tiden har ju förändrats, på gott och ont, direktkontakten mellan medborgare och politiker har försvunnit. Så på det sättet har ju massmedierna ockuperat det offentliga rummet. Det märks här, när journalisterna försvinner från fullmäktige så går glöden ifrån den som talar, för då är det inte lönt längre.

(Politiker på regionnivå)

I min roll som fullmäktige når jag väldigt mycket människor på annat sätt. Det gör jag genom att det är jag som talar på Sveriges nationaldag, det är ett par tusen människor som är där. Jag talade på nyårsafton, jag håller valborgsmässtalen.

(Politiker på kommunnivå)

När vi är ute och pratar med folk, antingen för att få dem kommentera det som hände eller för att låta dem styra dagordningen och höra vad tycker ni, vad är det ni som ni pratar om just nu, vad är viktiga saker för er.

(Journalist på kommunnivå)

5.3 Agenda setting och opinionsbildning

Litteraturen visar att medierna även har makt över medborgarnas dagordning. Det är medierna som avgör vilka som är de dominerande frågorna och de dominerande åsikterna om dessa. De frågor som medierna väljer att belysa stämmer ofta överens med de frågor som medborgarna uppmärksammar och tycker är viktiga. Även intervjupersonerna påpekar dagspressens makt att styra opinionen.

Vi har ju ett mycket bra exempel i Helsingborg, det gällde ju byggnationen av Norra hamnen. Där tog ju Helsingborgs Dagblad väldigt klart ställning och de skulle inte ha den. Nu hör ju jag till dem som ville ha den/.../det gick ju så långt att det ordnades stora möten på Konserthuset där vi var några stycken som blev präktigt utbuade.

(Politiker på kommunnivå)

Dagspressen har inte bara möjlighet att styra medborgarnas opinioner utan även den politiska dagordningen. Detta illustreras även i modellen om dagordningsprocessen i kapitel 3.3.2 och överensstämmer även med följande intervjuvar.

/.../ den politiska sfären är oerhört mer massmediefokuserad och den påverkar dagordningen. Man funderar ju på ett helt annat sätt idag, vad varje enskilt förslag får för slags mottagaren i pressen. Också hur man hanterar uppkomna massmediesituationer. Massmedier är väl den enskilda källan som tar upp mest på den politiska dagordningen, så att det sker ju väldigt mycket interaktion på det sättet som skiljer sig från tidigare. När ett förslag kommer upp på dagordningen beror det ju oftast på ett antal artiklar i massmedier, men tidigare hade det, åtminstone i något högre utsträckning berott på att det varit initiativ av partimedlemmar.

(Pressekreterare på riksnivå)

Journalisterna är väl medvetna om sin position vilken innebär möjlighet att styra och forma opinionen. De är däremot mycket noggranna att i intervjuvären poängtera vad det gör för att bredda debatten och motverka en ensidig bevakning.

Det är självklart att vi har en väldigt stor makt, vi avgör ju vilka frågor som ska upp på den dagsaktuella dagordningen. Det är inget att hymla med. Men vi försöker ta det ansvaret genom att skapa en bredd i nyhetsbevakningen.

(Journalist på kommunnivå)

Då gör man ju det genom att dels rapportera om saker och ting tidigt, dels att berätta om vem det är som är ansvarig/.../om jag berättar vem som har ansvar skulle ju medborgaren kunna ringa upp denna.

(Journalist på regionnivå)

5.4 Nyhetsvärdering och nyhetslogik

Journalisternas ställning visar sig även genom att de har makten att avgöra vad som ska presenteras som en nyhet. Litteraturen visar att olika händelser i verkligheten antas ha olika nyhetsvärde och denna variation reflekteras i tillträde, utrymme och den placering nyheten får i dagspressen. Vad som avgör vad som blir en nyhet beror bland annat på händelsens tidsmässiga, kulturella och geografiska avstånd, ytterligare kriterier som kan vara avgörande är händelsens inslag av sensation på så sätt att det i någon mån ska vara oväntad eller ovanlig. I dagens mediesituation är det hög konkurrens om utrymme vilket kan göra det svårt för politiker att nå medborgarna med relevant information. Vi frågade journalisterna vad de ansåg att nyhetsvärdering innebar. Svaren överensstämmer väl med litteraturstudiens variabler vilket citatet nedan visar.

Det är ganska mycket jag själv som letar upp för att sedan diskutera det med min chef om jag ska gå vidare med det eller inte. I och med att man har ett ansvar för ett område är det ganska vanligt det är jag som hittar konstigheter i postlistor eller i beslut. /.../ Det är bra för att det är närhet i tid, det är geografiskt nära blir det automatiskt eftersom det är Skåne/.../det är högt läsvärde, det är informativt, det är nytt.

(Journalist på regionnivå)

Dagens mediesituation har även lett till att dagspressen har fått en annan betydelse samtidigt som det politiska arbetet har förändrats och anpassats till informationssamhället. Litteraturen visar att dagspressens betydelse har förändrats i dagens mediesamhälle. Det skrivna ordet ger mer tyngd åt

en händelse då det går att läsa flera gånger och i egen takt. Nedanstående journalists svar på frågan får symbolisera journalisternas syn på den nya mediesituationen.

Jag tror att dagspressens ansvar har ökat, jag tycker personligen att en tidning ska ge mervärde, vi ska ju ha nyheter så klart, det viktiga är att vi ger analys, att vi ger bakgrund, att vi sätter saker i ett sammanhang och den ytterligare tiden har vi till skillnad från kanske radio och TV som måste jobba med många sändningar, hela tiden kommer det ut mer och mer. Så där tror jag att vi kan ge jättemycket mer; läsoplevelse, bakgrund och större förståelse; att man kan läsa tidningen och säga: ”ok nu fattar jag”.

(Journalist på regionnivå)

En av våra intervjupersoner påpekar likaså vikten av det skrivna ordet som huvudkanal för att nå ut till medborgarna, vilket var ett genomgående svar bland politikerna.

Jag tycker att det skrivna ordet är det som är viktigast, jag tycker att man kan nyansera det på så väldigt många sätt och det försvinner bara utan man kan ha kvar det. Man kan ”fila” på det och tänka vidare. Och sedan är det klart att den lättillgängliga informationen och de rörliga bilderna också är väldigt viktigt för den vardagliga informationen. Men det är det här med eftertanke som böcker och tidskrifter framförallt står för.

(Politiker på riksnivå)

En annan sida av dagens mediesituation är att det dagliga politiska arbetet har förändrats. Dagens mediesituation innebär ett informationsöverskott som har resulterat i ett uppmärksamhetsunderskott. Då varje budskap får allt mindre värde i det allmänna bruset måste därför budskap koncentreras. Vidare visar litteraturstudien att denna situation leder fram till en nyhetslogik som innebär en dramatisering av innehållet för att öka uppmärksamheten hos publiken. Ett intervju svar med en journalist visar behovet av att presentera materialet så tilltalande som möjligt för att synas och höras i allt utbud.

I en ideal värld borde ju medborgarna också vara intresserade, men jag tror att i det informationsflöde som är nu måste man göra det aptitligt, vi måste presentera det snyggt, snärtigt och kort och välkomna läsaren att läsa. Vi kan inte säga att det här är så viktigt att det borde du ha läst, om man inte presenterar det på ett intressant så är det mitt fel.

(Journalist på regionnivå)

Dagens mediesituation speglar alltså journalistens sätt att presentera ett material liksom politikerns sätt att bemöta journalister. Litteraturstudierna visar hur partipressens uppluckrande har gjort medierna till den dominerande kanalen för politikerna att nå medborgarna. Detta innebär att medierna har makten att redigera och avgöra vad som ska spridas varför politiker idag lär sig hur de ska uttrycka sig för att de ska få ut ett visst budskap. Informationsöverskottet ger lite utrymme för en politiker att uttrycka sig i medierna varför det är viktigt för en politiker att kunna uttrycka sig kort och koncist och överlag kunna göra sig bra i medierna, varför det idag är vanligt politiker medietränas. Resultaten från intervjuerna visar tre aspekter av medieträning. Dels hur den underlättar kommunikationen mellan journalister och politiker, dels hur den kan användas av en politiker för att göra sig bra i medierna samt hur en politiker kan undgå att svara på frågor. Att den underlättar kommunikationen visar nedanstående två citat.

Den underlättar kommunikationen, man begriper hur medier fungerar, så att man kan få fram det man vill säga, att det kommer fram, medierna är ju den viktigaste kommunikationskanalen till medborgarna och det är faktiskt viktigt både för medborgaren och politikerna att den där kanalen åtminstone ibland, att det inte filtreras alltid på mediernas villkor.

(Pressekreterare på riksnivå)

Om de har en bra mediestrategi som går ut på att de är medvetna om vår roll och deras roll och att de ska svara på frågor och inte försöka undanhålla, då det är väl en bra strategi.

(Journalist på kommunnivå)

Vikten av att kunna göra sig bra i medierna beskrivs i följande citat.

Jag tycker att det är ganska positivt, det kan ju kännas jätte skämmigt om någon sitter där i TV- rutan, då lyssnar man ju inte. Det är viktigt att dem lyssnar och också om politiker skriver debattartiklar, att man är ett gott föredöme.

(Politiker på riksnivå)

Denna medieträning innebär även att politiker lär sig hur de kan undgå att svara på frågor vilket nedanstående citat visar.

Det är klart att jag har lärt mig att är det något jag inte vill säga har jag ju klart för mig att det vill jag inte säga och säger jag samma sak, kan de inte skriva något annat.

(Politiker på kommunnivå)

Medieträning ses i första hand som något positivt av både politiker och journalister. Intervjuerna med politiker visar även att medieträning kan ske med hjälp av journalister.

Om vi tar mitt parti så har vi Hans Vallmark på Nordvästra Skånes Tidning, som då är aktiv och han har hjälp till med mycket.

(Politiker på kommunnivå)

Ja, det är klart att i den här medieträningen använder vi journalister. Men det förekommer ju överallt. Det är ju inte konstigare än att ett företag köper över en skatteexpert.

(Politiker på regionnivå)

Följande två citat visar en annan sidan av att medieträning sköts av verksamma journalister.

Det är ju ett annat dilemma att gränserna suddas ut, det kan jag nog se som problematiskt, jag tycker att det ska vara vattentäta skott mellan politiker och journalister, jag tycker åtminstone att vi har olika uppgifter och man får inte blanda samman dem därför att dem har saker som dem inte vill säga till oss och jag har saker som jag vill att dem ska säga, eller vill få fram.

(Journalist på regionnivå)

Det tycker jag däremot är mycket problematiskt, att aktiva journalister medietränar journalister. Det tycker jag är fel och oerhört farligt/.../en aktiv journalist som en gång har medietränat är inte längre trovärdig i sin granskning.

(Pressekreterare på riksnivå)

5.5 Relationen mellan journalister och politiker

Litteraturstudien visar att politiken blir mer och mer medialiserad. Politikerna är beroende av att deras budskap uppmärksammas i medierna och får stöd bland medborgarna. Samtidigt som en av journalisternas huvudfunktioner är att uppmärksamma och informera om politiska budskap ska journalisterna även kritiskt granska politiker och politiska budskap. Det var därför centralt vid intervjuerna med frågor som berörde relationen mellan politiker och journalister. Nedan redovisas synpunkter på relationen med först två citat av journalister.

Exempelvis bjuds medier in till deras fester och jag tycker för min del att det är viktigt att jag inte sitter där och dricker mig full med politikerna, jag har ett professionellt förhållningssätt./.../Jag tror att det är viktigt att det inte blir för mycket ”vi”, att det inte blir för mycket ”men vi har ju gemensamma intressen, vi ska ju nå ut med det här till medborgarna”, utan jag företräder ett annat intresse och det måste visas tydligt men man ska ju vara artig, trevlig och schysst, men det finns någon gräns däremellan.

(Journalist på regionnivå)

Jag vill inte säga att jag har ett samarbete med Helsingborgs kommun, vi samarbetar inte. Men vi har en god relation.
(Journalist på kommunnivå)

På frågan hur politikerna ser på relationen sades bland annat.

Jag anser att det (en bra relation, vår anmärkning.) är viktig för allas vår skull. Det förväntar sig helsingborgarna av oss. Om de läser Helsingborgs Dagblad ska de känna att de får den information de vill ha.

(Politiker på kommunnivå)

Jag tycker nog att vi har en rätt så bra relation och är det så att det skulle vara någonting, så känner man i alla fall igen namn och ansikte på folk och då är det ju alltid mycket lättare att prata med journalister.

(Politiker på riksnivå)

Intervjuerna visar även att den möjlighet journalisten har att granska makten beror på om politikerna bistår med material och hur villigt de gör det. Nedan redovisas samtliga nivåer och de olika intervjupersonernas citat angående tillgänglighet.

Ringer Helsingborgs Dagblad skulle jag aldrig komma på idén att inte ringa upp./.../Jag tror att Helsingborgs Dagblads journalister är nöjda med det bistånd vi ger, annars blir jag förvånad./.../Det är viktigt för Helsingborgs Dagblad att de känner att de också blir schysst behandlade.

(Politiker på kommunnivå)

De brukar ställa upp och svara på frågor./.../vi har en god relation på så sätt att de försöker inte hemlighålla, man får bra service när man går och diariekollar och allt det rutinarbete som finns. De vet vad de ska göra, de kan offentlighetsprincipen och de försöker inte krångla till det.

(Journalist på kommunnivå)

Dessutom försöker vi underlätta så mycket som möjligt och vara på alerten när det gäller att ringa upp.

(Politiker på regionnivå)

Jag tycker att de flesta politikerna är ganska bra på att uppge bakgrundsinformation, men jag vet att många kollegor har haft problem med att få ut vissa handlingar./.../Jag tror att det fortfarande finns en viss ovan, men jag tror att det har blivit bättre, det märks på Region Skåne att det är en ganska ny organisation./.../Regionfullmäktige är ofta oerhört långa möten, väldigt medborgarfrånvända anser många, att de håller på hela nätterna, alla går upp i talarstolen. Det kan man ha synpunkter på för det kan vara klart efter pressläggning.

(Journalist på regionnivå)

Ja, det tror jag nog att vi har (ett bra samarbete med de stora morgontidningarna, vår anmärkning), det är inte så att varje enskild har kontakt med de här stora tidningarna, inte bara en av oss i alla fall. De stora partierna har ju pressekreterare och anställda osv. och sedan ordnar riksdagen sina pressträffar.

(Politiker på riksnivå)

Vi kan väl inte klaga som jobbar på Dagens Nyheter eftersom vi är Sveriges största morgontidning så är vi ju också intressanta för politiker just därför att vi når många människor. Det är så som politiker resonerar att ett medium som har många läsare, tittare, lyssnare är intressantare än en liten tidning eller radiokanal.

(Journalist på riksnivå)

Ytterligare en aspekt av tillgängligheten är politikernas presskonferenser, vilket är ett sätt för politiker att uppnå maximal spridning av ett budskap men även att påverka nyhetsflödet. Följande citat visar att det är journalisterna som i sista hand avgör huruvida de ska gå på en presskonferens eller inte.

Presskonferenser är ju ett naturligt sätt för politikerna att arbeta, det är enklaste sättet att nå många medier, journalister vid samma tillfälle. Sedan är det ju vi som bestämmer om vi ska gå dit eller inte.

(Journalist på riksnivå)

Jag kan välja bort en del presskonferenser där jag inte tror att jag kommer att få ut något nytt, det är ingen mening med att de sitter och berättar och informerar, då kan jag ringa upp dem om jag vill veta det.

(Journalist på regionnivå)

5.6 Lobbying

Ytterligare en aktör i det offentliga rummet är lobbyisterna som även de försöker skapa opinion. Den litteraturstudie vi genomfört visar att det finns både positiva och negativa aspekter av lobbying men att lobbying påverkar den politiska beslutsprocessen. Den tidigare korporativismen gav möjlighet för olika intresseorganisationer att påverka politiken i Sverige. Då inte alla aktörer hade möjlighet att medverka skedde en avkorporativisering som i teorin skulle kunna öka jämlikheten bland de olika aktörerna och därmed den demokratiska potentialen. Vidare visar våra litteraturstudier att jämlikheten inte ökat utan att lobbyverksamheten domineras av de två grupper som förenklat uttryckt står för arbete och kapital. Dagens situation ger möjlighet till utbildning inom opinionsbildning och hur man erhåller rätt sorts uppmärksamhet i medierna, vilket innebär att denna kunskap kan erbjudas till de som har möjlighet att betala. De frågor vi ställde till intervjupersonerna rörde lobbyingens positiva och negativa sidor samt dess inverkan på demokratin i Sverige. Så här svarade två intervjupersoner på frågan om lobbyismens positiva aspekter:

Det positiva är att utomstående aktörer tar fram fakta och underlag och skapar en mer mångfacetterad bild av ett problem innan beslut fattas.

(Pressekreterare på riksnivå)

Jag tror att det är viktigt att människor organiserar sig och för fram sina åsikter och ståndpunkter till politikerna. Om det nu är så att politikerna inte orkar beklämma sig och gå ut i verkligheten så att säga och själva ta reda på vad folk eller organisationer tycker och tänker.

(Politiker på riksnivå)

På frågan om lobbyismens negativa sidor fick vi bland annat dessa svar:

Det finns ju grupper i samhället som har svårt att utöva någon lobbying eller någon påverkan, utslagna, hemlösa, handikappade osv. och det måste man vara observant på naturligtvis. Då måste man ju själv söka upp företrädare för de här grupperna.

(Journalist på riksnivå)

Det är klart att det finns en fara i lobbyingen eftersom dem som blir starkast är ofta dem som har mest pengar.

(Journalist på regionnivå)

Avslutningsvis ett citat som beskriver lobbyingens inverkan på de demokratiska processerna.

Det är viktigt att den politiska sfären behåller så mycket resurser att man inte är utlämnad åt lobbyister, att det finns tillräckligt med utredningsresurser så man inte bara får lobbyisternas som beslutsunderlag/.../så det minskar inte alls behovet av en offentlig utredningstjänst.

(Pressekreterare på riksnivå)

5.7 Mångfald

Den tidningsdöd som infann sig under 1950-60-talen skapade en debatt om mångfald som resulterade i ett införande av presstöd. Litteraturen visar att det inte direkt går att se ett samband mellan ägarkoncentration inom medier och en minskad mångfald. Däremot visar litteraturen att ägarkoncentration indirekt kan påverka innehållet i medierna genom att exempelvis ägarna har makten att tillsätta de ledande befattningshavarna. En annan aspekt är att ägarna själva sitter i styrelsen där beslut fattas om företagets strategier, investeringar, resursfördelning vilket avspeglar sig i den redaktionella miljön vilket spelar in i formandet av innehållet.

Diskussionen om ägarkoncentration och mångfald är fortfarande aktuell i Sverige. Vad som aktualiserat diskussionen är bland annat Bonniers köp av Sydsvenska Dagbladet 1994 och att Arbetet gick i konkurs hösten 2000. Nedan följer citat med synpunkter på ägarkoncentration och presstöd från de politiker vi intervjuat.

Medier måste ju garanteras en roll som inte styrs allt för hårt av politiken därför att då försvinner ju hela det granskande inslaget. Samtidigt är det ju politikens uppgift att garantera att det finns en mångfald inom medierna./.../ Jag tycker att presstödet spelar en stor roll också, för det är klart att visst kan man bli orolig av tidningsdöden, och det finns ju en tendens till mediekoncentration med Bonnier och Stenbeckssfären./.../det finns ju i ett antal europeiska länder mediekoncentration bland annat i Italien med Berlusconi och i England med Murdoch. Ja tycker också att det ligger någonstans i, i förlängningen så ligger det i mediemaktsfärearnas intresse att inte blir för stora, att inte i sig själv hota mångfalden.

(Pressekreterare på riksnivå)

Man ser ju hur de olika medierna går ihop, att det är samma ägare både inom tidningsbranschen som inom TV-branschen, inom IT-branschen och radio osv, vilket jag inte tror är riktigt bra. Att inte få äga kanske mer än 30 % om man har ett så spritt ägande som man har./.../Jag tror också att det är viktigt att vi värna om en bred och kvalitativ Public service som en motkraft. Jag skulle kunna tänka mig också att man hade andra typer av stöd och att vi tittade över presstödet och att man anpassade till övriga mediemarkanden som finns idag./.../I det nya medielandskapet så borde vi ha en annan typ av presstöd, och då inte bara presstöd till tidningar utan ett stöd som är lite vidare och går över flera olika medier.

(Politiker på riksnivå)

Kan en tidning inte bärga sig tycker jag att det är fel att stoppa massa skattepengar för att hålla tidningen under armarna.

(Politiker på kommunnivå)

5.8 Skillnader och likheter i resultatredovisningen

Vi inleder med de skillnader som har utkristalliserats mellan de olika nivåerna, därefter följer likheter mellan journalister oavsett nivå samt skillnader mellan politiker och journalister. Den övergripande skillnaden visar sig i storleken på arena, det vill säga att avståndet och arbetsförhållandet mellan politiker och journalister ökar desto större arenan blir.

På kommunnivå påvisar intervjuerna ett mindre avstånd mellan aktörerna på den offentliga arenan. Den mindre arenan ger möjlighet till en närmare kontakt mellan politiker, medborgare och journalister. Ett exempel på detta, som intervjuerna visat, är att Helsingborgs Dagblad nödvändigtvis inte är den uteslutande kanalen till medborgaren för politiken. Kommunpolitikern beskrev hur hon i sitt arbete ofta mötte många människor i andra situationer än via dagspressen. Direktkontakten mellan medborgare och journalister framställde journalisten på kommunnivå när hon beskrev sitt dagliga arbete, vilket ofta innebar att fråga medborgarna om deras åsikter för att låta detta påverka tidningens dagordning.

Det minskade avståndet mellan politiker och journalister visar sig dels genom att de är måna om att vara tillgängliga för varandra men närheten syns även då de vid intervjutillfällena nämner varandra vid namn. Närheten visar sig även vid frågor rörande medieträning då politikern ser detta som en uppskattad hjälp och även nämner denne journalist vid namn. En annan aktör i det offentliga rummet är lobbyister. Litteraturstudierna visar att lobbyverksamhet är mer påtaglig på den kommunala nivån, något som inte framgår av intervjumaterialet.

En avslutande skillnad rör lokaltidningsmarknaden. Litteraturen visar att enbart 16 av landets 289 kommuner har mer än en ägare som ger ut en tidning. I de fall då den lokala tidningen saknar konkurrens från andra lokala tidningar har denna tidning en starkt opinionsbildande position. Intervjun med politikern på kommunnivå visar att denna situation kan vara problematisk och hon exemplifierar med byggnationen av Norra hamnen i Helsingborg där Helsingborgs Dagblad tog ställning mot byggnationen. Politikern framställde det då som svårt att vända opinionen.

Regionnivån intar en mellanposition i frågan om närhet på den offentliga arenan. Arenan är fortfarande så pass liten att politiker och journalister nämner varandra vid namn under intervjuerna. Samtidigt märks ett ökat avstånd beträffande tillgänglighet. Journalisten framhöll

detta i två olika avseenden; dels att det har förekommit svårigheter med att få ut vissa handlingar men även att regionfullmäktige ofta är väldigt långa möten som drar ut på tiden och kan vara klara efter pressläggning.

Regionen har en stark tidning, Sydsvenska Dagbladet, samtidigt som regionen har olika lokala tidningar vilket ger fler opinionsbildande organ. Skillnaden från kommunnivå blir då att om Sydsvenska Dagbladet tar ställning för eller emot en regionalpolitisk sakfråga finns det fler tidningar inom regionen som kan anta en annan ställning i samma fråga.

På riksnivån ökar avståndet i relationen mellan journalister, politiker och medborgare. Ett exempel på detta är att medier nästan alltid är den uteslutande länken mellan politiker och medborgare. Den intervjuade riksdagsledamoten framhöll att hon som enskild person hade svårt att få in något i tidningen. Samtidigt påpekade den intervjuade journalisten sin medvetenhet om Dagens Nyheters stora betydelse i debatten och därmed politikernas intresse av tidningen som kanal till medborgarna. På denna nivå märks frånvaron av närhet mellan politiker och journalister i jämförelse med den kommunala och regionala nivån på så sätt att det på dessa nivåer oftast bara finns en politisk journalist som ansvarar för den kommunala respektive regionala bevakningen. På riksnivå är organisationen större med fler politiker och fler politiska journalister varför distansen däremellan har ökat.

De likheter som visat sig mellan journalister oavsett nivå är åsikter angående politikernas presskonferenser och vilka faktorer som styr värdet hos en nyhet. Journalisterna är av åsikten att de har makten att välja hurvida de vill gå på en presskonferens eller inte. Det innebär att även om politikerna försöker styra nyhetsflödet genom att ordna presskonferenser behöver det inte betyda att så är fallet. De faktorer som styr vad som är nyhetsvärde överensstämmer bland journalisterna och har likheter med Prakkes modell som presenterades i kapitel 3.4. De viktigaste faktorerna som nämndes var kulturell, tidsmässig och geografisk närhet.

En noterbar skillnad mellan journalister och politiker är synen på att medieträning ofta leds av journalister. Politikerna betonade vikten av medieträning och såg det som en rättighet. De betonade att det underlättade kommunikationen om dem lärde sig hur de skulle uttrycka sig i tal och skrift för att tilltala journalisterna. Journalisterna framhöll, som de såg det, negativa aspekter av medieträningen. De såg ett problem i att journalisterna med sin granskande roll lärde politikerna hur medierna fungerade.

6. Analys

Analysen inleds med att ur ett historiskt perspektiv beskriva den svenska dagspressen och den svenska politiken för att visa hur situationen har sett ut innan. Genom att beskriva de förändringar som ägt rum vill vi visa hur dagens situation har vuxit fram. Mot denna bakgrund belyses ur ett teoretiskt respektive demokratiskt perspektiv eventuella konsekvenser av gårdagens förändringar som knyts samman med de tendenser av den svenska politikens problem som tidigare har presenterats i kapitel 4.3. Vi har valt att i analysen presentera materialet i ett större samhälleligt perspektiv.

6.1 Historiskt perspektiv

De politiska förutsättningarna påverkas av dagens mediasituation, vilket innebär att politiken har medialiserats. Orsakerna till detta går att finna i så väl den förändring som ägt rum i mediasfären som i svensk politik vilket inbördes bildar en cirkel av orsakssammanhang.

De svenska dagstidningar som tillkom i slutet av 1800-talet var ofta knutna till ett politiskt parti och under nästan hela 1900-talet var den svenska partipressen stark. Under 1970-talet genomgick journalisterna en professionaliseringsprocess vilket innebär att de ska förhålla sig oberoende till makten. Idag har partipressen till stor del försvunnit och de flesta tidningar ser sig idag som oberoende.

De politiska partierna i Sverige har sedan ett par decennier tappat ett stort antal medlemmar. Partimedlemmarna försågs tidigare via medlemsorganisationerna med direktinformation. Genom förlusten av medlemmar och därmed möjligheten att ge direktinformation till medlemmarna i kombination med uppluckrandet av partipressen gavs medierna större utrymme och de blev den dominerande kommunikationskanalen från politikerna till medborgarna. Då de politiska partierna tappade medlemmar gjorde de sig alltså beroende av medierna som kommunikationskanal. Detta stärkte pressens ställning som opinionsbildande organ.

En annan orsak till politikens medialisering är den övriga förändring som skett inom mediasfären sedan 1980-talet vilken grundar sig i avregleringen av radio och TV-mediet. Avregleringen gav upphov till ett ökat utbud av mediekanaler och därmed överskott av information. Detta krävde ytterligare en anpassning till medierna för politikerna för att höras i brusets av information.

6.2 Teoretiskt perspektiv

Aktörerna i det offentliga rummet utgörs av politiker, medier, lobbyister samt medborgare. I det här offentliga rummet sker opinionsbildning. Mellan dessa aktörer finns det ett inbördes förhållande. Medborgarna påverkas direkt av medierna och genom dessa även av politiker.

Indirekt påverkas medborgarna även av lobbyister då dessa direkt påverkar medier och politiker. Politiker påverkas av medborgarna genom allmänna val och politiker i sin tur påverkar medier genom presskonferenser. Medierna i sin tur påverkar politikerna direkt genom sin mäktiga roll. Eftersom den enda parten som direkt påverkar alla aktörer i detta rum är medierna kan man konstatera att det är medierna som är ”spindeln i nätet” i det offentliga rummet, det vill säga i opinionsbildningen.

Det finns faktorer som påverkar medieagendan. Störst inflytande på nyhetsagendan har material från intresseorganisationer, det vill säga lobbyister och politikernas presskonferenser. Intresseorganisationerna som tidigare hade möjlighet att under institutionaliserade former delta i den politiska beslutsprocessen har inte det idag. Idag sker denna påverkan genom lobbyverksamhet. I teorin skulle det kunna leda till att fler intressenter kan påverka beslutsprocessen. Politikernas främsta möjlighet att påverka nyhetsflödet är genom presskonferenser. Däremot är det ändå journalisten som avgör huruvida denne ska gå eller inte. Presskonferenser är samtidigt en av mediernas främsta möjlighet att granska makten genom att politikerna är tillgängliga.

Medierna påverkar politiken på så sätt att de har stort inflytande över politikernas dagordning, frågor som medierna väljer att belysa och debattera avspeglar sig i den politiska debatten. Politiska förslag grundar sig idag oftare på artiklar i dagspressen än från enskilda partimedlemmar.

De frågor som medierna väljer att belysa är även de som medborgarna uppfattar som viktiga. På så sätt är medierna mäktiga i den bemärkelse att de till stor del styr vad medborgarna har åsikter om. I Sverige har vi en tradition att lita på det som står i tidningen. Vi läser ofta tidningen med okritiska ögon och reflekterar inte över innehållet. Det är därför viktigt att vara medveten om att det är journalisten som väljer vad som ska presenteras som ”objektiva fakta” i en politisk fråga.

Medierna avgör alltså vad som ska lyftas fram som en nyhet. De finns vissa kriterier som har betydelse i urvalet av nyheter. Dessa kriterier finns med kring varje gate som en nyhet passerar innan den når medborgarna. De nyhetsvärde som en händelse tillskrivs avspeglas i tillträde, utrymme och den placering nyheten får. Dagens informationssamhälle har lett till en budskapsinflation vilket i sin tur innebär ett uppmärksamhetsunderskott. Budskapen kortas ner vilket ger en fragmenterad bild. En annan aspekt av denna nyhetslogik är att den tenderar att dramatisera medieinnehåll samt att negativa nyheter ges företräde framför positiva, detta för att ytterligare öka publikens uppmärksamhet.

6.3 Demokratiskt perspektiv

En av den svenska politikens tendenser är att lobbyverksamhetens påtaglighet ökar. Det positiva är att debatten breddas då både politiker och journalister kommer i kontakt med fler kanaler och en mer mångfacetterad bild av ett problem framkommer. Samtidigt kan konsekvensen av lobbyingens påtaglighet bli att ekonomiskt starka intressenter dominerar denna verksamhet.

Ytterligare en konsekvens av lobbyverksamheten, som kan påverka det politiska arbetet, är att det traditionella utredningsarbetet hotas om lobbyisterna bidrar med så mycket material så utredningar inte blir aktuella. Sakkunnigheten bland politiker räcker idag inte till och politiker tvingas i högre utsträckning ta hjälp av experter, där lobbyisterna kan komma till användning. Resultatet blir att inflytelserika experter och lobbyister utövar makt utan att medborgarna vet vilka det är då de inte har varit med och valt dem.

En annan tendens är att medierna istället för att förmedla, tagit över det offentliga samtalet. Medierna styr det offentliga samtalet genom att de ämnen de belyser påverkar den politiska agendan. Mediernas möjlighet att ta ställning i en sakpolitisk fråga avspeglar sig även i den allmänna opinionen. Lippmanns tankebanor är applicerbara på problematiken i dagens relation mellan medier och medborgare. Lippmann menar att medierna inte har förmåga att förmedla sanningsenlig information utan enbart lösryckta beskrivningar och fragment av verkligheten samtidigt som han betvivlar medborgarnas förmåga att alliera sig med förnuftet och tänka på allmänhetens väl. Detta resonemang blir i detta sammanhang förståeligt och relevant då den politiska sakkunnigheten bland medborgare tenderar att blekna i skuggan av mediernas dominans.

Medierna kan på så sätt skapa en allmän opinion som det blir svårt för politikerna att bortse från. Faran kan bli att mediernas tillfälliga modeämnen, det vill säga ämnen medierna tillfälligt underblåser, påverkar medborgarnas och politikernas dagordning som kan leda fram till beslut på fel grunder.

Ytterligare en tendens är politikernas anpassning till den nya mediesituationen. En konsekvens av att partiernas egna kanalers betydelse minskat är att politikerna inte bara är beroende av medierna utan att de även har goda mediala egenskaper, det vill säga förmågan att framhäva sig på ett positivt sätt i medierna. Detta har resulterat i att det idag är mycket vanligt att politiker medietränas. Medieträning innebär att politikerna lär sig hur de ska bemöta journalister; att formulera sig både till tal och skrift på ett sätt som tilltalar journalister, vilket kan ha både positiva och negativa konsekvenser på demokratin. Genom att som politiker ha fått en viss utbildning i hur man hanterar och bemöter medier och journalister, kan man få ut sitt budskap till medborgarna i minsta möjliga omarbetade form. Detta kan med optimistiska ögon ses som att antalet slussar eller gater minskar. Medieträning ger en viss balans i relationen på så sätt att det inte alltid är på journalistens villkor som ett politiskt budskap formuleras och filtreras. Med något mer skeptiska ögon kan man istället se hur en politiker genom medieträning och skicklighet kan undslippa journalistens granskning av budskapet, samtidigt som politiker även lär sig undvika obekväma frågor, vilket förhoppningsvis den granskande journalisten kan genomskåda. Problematiken i detta ligger främst i att politiker ofta medietränas av verksamma journalister vilket gör att den journalistiska granskningen blir alltmer tvivelaktig.

Övriga tendenser i dagens politiska situation är att de politiska partierna har svårt att värva och engagera medlemmar. En av anledningarna till detta är att partiidentiteten idag inte är lika

stark. Detta kan i sin tur bero på att väljarna har svårt att i mediebruset uppfatta de politiska partiernas ideologiska skillnader. Som ovannämnt ges i medierna en fragmenterad bild, nyhetslogiken leder till en medievridning av den politiska processen vilket gör att en helhetssyn på partierna och dess ideologier går förlorad. Det går således att se ett samband mellan den svenska politikens problem och den mediesituation som vi beskrivit ovan. Sammantaget kan detta vara en av orsakerna till det minskade valdeltagandet i Sverige. Detta kan även få andra följder vid politiska val, då allt fler medborgare saknar partiideologisk förankring, tar de under en medievriden bild partipolitisk ställning.

Vi vill avslutningsvis påvisa fördelar och nackdelar som en liten respektive stor organisation innebär. Den största skillnaden mellan de olika demokratiska nivåerna märks tydligast i storlek på arena. Avståndet mellan de olika aktörerna på den offentliga arenan minskar desto lägre nivå man befinner sig på. Detta har både positiva och negativa demokratiska aspekter som var för sig utgör olika sidor av samma mynt. En fördel med den närhet som genast blir påtagligare på kommunal nivå är att det dels finns en mer direkt kontakt mellan politiker och medborgare, men även mellan politiker och journalister. Samtidigt som detta ökar tillgängligheten och underlättar granskningen, försvåras även denna på så sätt att politiker och journalister känner varandra väl åtminstone till namn och ansikte vilket, kan leda till att granskningen blir svårare att genomföra på ett oberoende och objektiva sätt. Det minskade avståndet visar sig även i att det i nyhetsrapporteringen finns färre slussar eller gator för en nyhet att passera.

Då den regionala nivån utgör en mellanskillnad mellan kommun- och riksnivå är det istället riksnivån som blir intressant att belysa då denna i jämförelse med kommunnivån intar en motsatt position. De aspekter som på kommunnivå kan ses som positiva beträffande närhet, antar på riksnivå en något mer negativ karaktär och tvärtom. Negativt är att avståndet mellan medborgarna och politiker växer ju större arenan blir och direktkontakten minskar. Positivt med detta är att den personliga närheten mellan journalister och politiker även försvinner vilket underlättar en mer objektiv och oberoende granskning av politiken, samtidigt som tillgängligheten inte är lika självklar. Ytterligare en negativ aspekt som i takt med att storleken på arena växer är gatekeeping då nyhetsmaterialet passerar fler slussar ju större arenan blir.

Dessa för och nackdelar är adekvat att uppmärksamma då det i Sverige förekommer både en decentralisering och centralisering. Inom den svenska politiken minskar statens makt över kommunerna och regionerna. Det har skett en decentralisering av makten och staten detaljstyr i mindre utsträckning kommunerna. Samtidigt pågår en försöksverksamhet med länssammanslagningar. Ett antal län har slagits samman till regioner. Detta innebär att den regionala makten blir mer centraliserad och regionernas organisation blir mer komplex.

7. Slutord

Syftet med uppsatsen var att studera dagspressens roll i opinionsbildningsprocessen och i relation till det studera politikens förutsättningar i dagens mediesituationen i Sverige. Undersökningen har visat att en cirkulär process av orsakssammanhang har lett fram till att politiken har blivit allt mer mediefokuserad. Politikernas förutsättningar har förändrats då medierna är den huvudsakliga kommunikationskanalen till medborgarna samt att medierna styr diskussionen i det offentliga rummet. Mediernas tillfälliga modeämnen skapar en tillfällig opinion vilken påverkar den politiska beslutsprocessen i en riktning som påverkar det långsiktiga politiska arbetet. På grund av budskapsöverskottet påverkar faktorer som nyhetslogik även det, det långsiktiga politiska arbetet genom att medborgarna genom medierna får en cynisk bild av politikerna som kan vara en förklaring till att förtroendet bland medborgarna minskar. Ytterligare en faktor som påverkar de politiska förutsättningarna är att medierna inte förmår återge en heltäckande bild av den politiska beslutsprocessen. En sista förändring i det politiska arbetet är att det idag är vanligt att politiker medietränas för att på bästa sätt så oredigerat som möjligt få ut sitt budskap. Det är vanligt att politiker medietränas av verksamma journalister, vilket problematiserar journalisternas roll som oberoende granskare då de i så fall ej längre är trovärdiga i sin granskning.

7.1 Vidare forskning

I denna relation mellan medborgare, politiker och journalister finns det en rad aspekter som vi inte alls har nämnt. Det fortfarande relativt nya mediet Internet och dess demokratiska potential har inte alls diskuterats. Debatten är omfattande och kräver minst en hel uppsats själv så vi har helt bortsett från denna möjlighet. Däremot är det en mycket viktig aspekt och debatten har bland annat handlat om Internet som offentligt rum kan i vissa avseenden stärka demokratin (Åkerström, 1999). Då vår diskussion har handlat om att medierna tar upp en stor plats i det offentliga samtalet kan kanske Internet vara en lösning. Även Internets potential att locka ungdomar till politiken är intressant. Men i alla dessa debatter om Internet är tillgången till Internet en viktig faktor och idag är det främst de socioekonomiskt svaga grupperna som inte har tillgång till Internet.

Ytterligare ett intressant perspektiv när man diskuterar demokrati och offentlig samtal är de ökade direkta aktionerna. Detta borde vara ett mycket tydligt tecken på att medborgarna känner att de inte får sina röster hörda på de traditionellt demokratiska sätten. Det känns att det saknas en formell kanal att gå igenom. Vilken betydelse de direkta aktionerna har för den politiska beslutsprocessen är också mycket intressant.

När man diskuterar mångfalden inom mediesektorn är presstöd en av aspekterna, den andra är public service TV. Under framförallt hösten 2000 har debatten kring public service, dess varande och form varit aktuell. Debatten har främst handlat om public service TV:n legitimitet, om den ska bevaras och i så fall i vilken utformning? Detta är mycket intressant att studera public service TVs betydelse för den offentliga debatten.

De ovannämnda aspekterna var ett par förslag på, vad vi anser, ytterligare intressanta vinklingar i diskussionen om relationen mellan medborgare, politiker och journalister.

Källförteckning

Litteraturlista

- Asp, K (1986) *Mäktiga massmedier*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Asp, K (1987) *Massmediernas makt över publiken* Maktutredningen , rapport 12.
- Backman, J (1998) *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström, H (1994) Hur medielogiken bidrar till den korta sikten i Larsson, J (red) *Att granska makthavare –media i fokus*. Ort:Bratts tryckeri AB.
- Curran (2000) Rethinking Media and Democracy i Curran, J & Gurevitch, M (red) *Massmedia and Society*, third edition, London: Arnold.
- Dahlgren, P (2000) Media, Citizenship and Civic Culture i Curran, J & Gurevitch, M (red) *Massmedia and Society*, third edition, London: Arnold.
- Dearing, J.W & Roger, E.M (1996) *Agenda setting. Communication Concept 6*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Fiske, J (1994) *Kommunikationsteorier. En introduktion*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Hadenius, S & Weibull, L (1999) *Massmedier, Press, Radio och TV i förvandling*. Stockholm: Bonniers förlag;7:e upplagan.
- Hvitfelt, H (1996) ”Skurkar, kapplöpning och sensationer. Om marknadsstyrd journalistik och politisk populism” i Carlsson, U (red): *Medierna i samhället. Igår idag imorgon*. Göteborg: Nordicom.
- Hvitfelt, H (1985) *På första sidan: en studie i nyhetsvärdering*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Kronvall & Svedin (1973) *Opinionsbildningen* Lund: Studentlitteratur.
- Kronvall, K (1975) *Politisk kommunikation i ett flerpartisystem* (avhandling för doktorsexamen vid Lunds universitet). Lund:Studentlitteratur.
- Kvale, S (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lasch, C (1995) ”Stop making sense” i Hiebert, E R (red): *Impact of Mass Media*. New York: Longman.
- Lippmann, W (1922) *Public Opinion* New York: The MacMillan Company.
- Lundqvist, L (1985) Demokratins idéer i *Modern demokrati. Problem och debattfrågor*. Stockholm: Liber Tryck AB.

- Nationalencyklopedin multimedia* (1998). Höganäs: Bra Böcker.
- Nord, L (1997) *Spelet om opinionen. Möten mellan makthavare och medborgare* Lund: Studentlitteratur.
- McComb, M (1994) News influence on our pictures of the world i Bryant, J & Zillmann, D *Media Effects. Advances in Theory and Research*, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Patel, R & Davidsson, B (1998) *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Peterson, O; von Beyme, K; Karvonen, L; Nedelmann, B; Smith, E (1999) *Demokratirådets rapport 1999 – Demokrati på svenskt vis*. Stockholm: SNS Förlag.
- Peterson, O; Hernes, G; Holmberg, S; Togeby, L; Wängnerud, L (2000) *Demokratirådets rapport 2000 – Demokrati utan partier*. Stockholm: SNS Förlag.
- Rosengren & Arvidsson (1992) *Sociologisk metodik*. Falköping: Almqvist & Wiksell.
- Severin, W.J & Tankard, J.W (1997) *Communication Theories: Orgins, Methods and Uses in the Mass Media*, fourth edition, Harlow: Longman.
- SOU 1998:146 *Lobbning*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 1999:30 *Yttrandefriheten och konkurrensen. Förslag till mediekoncentrationslag m.m.* Stockholm: Fakta Info Direkt.
- SOU 1999:121 *Avkorporatisering och lobbyism*. Stockholm: fakta Info Direkt.
- SOU 1999:126 *Politikens medialisering*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2000:1 *En uthållig demokrati!* Stockholm: Fritzes.
- Strömbäck, J (2000) *Makt och medier. Samspelet mellan medborgarna, medierna och de politiska makthavarna*. Lund: Studentlitteratur.
- Svenungsson, M & Ålebring, S (2000) *Makten över media – om mediemoguler och opinionsbildning* (B-uppsats vid avdelningen för Medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds universitet).
- Wallinder, T (1985) Det demokratiska regeringsproblemet i *Modern demokrati. Problem och debattfrågor*. Stockholm: Liber Tryck AB.
- Åkerström, M (1999) *Internet och demokratin* (C-uppsats vid avdelningen för Medie och kommunikationsvetenskap vid Lunds universitet). Lund: Serviceenheten, Sociologiska institutionen.

Tidningsartiklar

Osignerat, "Här bildas nya opinionsbildare" *Resumé* 2000-11-16.

Persson, M, Sundin, U, Giertha, H, Forsell, M, Ahldén, L, Sundblad, R samt Journalistklubben & Nyhetsbyrån FLT, "Professorns mediedröm en mardröm" *Resumé* 2000-09-21.

Rothstein, B, "Polikraterna, Bo Rothstein om ett växande demokratiskt problem" *Aftonbladet* 2000-11-29.

Säthe, J, "Marita Ulvskog – Kulturministern vill inte blicka in i framtiden" *Resumé* 2000-09-28.

Internetadresser

Error! Bookmark not defined. Regeringens budgetproposition för år 2001, 2000-12-20.

Error! Bookmark not defined. 2001-01-05.

Error! Bookmark not defined. 20001-01-05.

Error! Bookmark not defined. 2000-11-15.

Error! Bookmark not defined. 2000-11-15.

Error! Bookmark not defined. 2000-11-15.

Error! Bookmark not defined. 2001-01-05.

Intervjupersoner

Bjälkebring, C (2000-12-19) Riksdagsledamot i kulturutskottet.

Carlsson, B (2000-12-15) Journalist vid Dagens Nyheter.

Gravlund, W (2000-11-28) Journalist vid Helsingborgs Dagblad.

Hansson, M (2000-12-14) Journalist vid Sydsvenska Dagbladet.

Ljungkvist, M (2000-12-18) Pressekreterare åt Demokrati- och förvaltningsminister Britta Leijon.

Sonesson, C (2000-11-29) Ordförande i regionfullmäktige i Region Skåne.

Wredström, C (2000-11-21) Ordförande i kommunfullmäktige i Helsingborg.

Bilaga 1. Intervjuguide politiker

- Bakgrundsvariabler (utbildning, tidigare arbetsuppgifter och nuvarande arbetsuppgifter)
- Vad är journalistens huvudroll?
- Vems ansvar är det att medborgaren nås av relevant information?
- Tycker du att du når ut till medborgarna med relevant information (d.v.s information som ligger till grund för hur medborgaren exempelvis ska ställa sig till ett visst politiskt beslut)?
- Anser du att du har ett bra samarbete med Helsingborgs Dagblad, Sydsvenska Dagbladet/Dagens Nyheter?
- Bistår/underlättar du med material till journalister?
- Hur ser du på mediernas roll i det offentliga rummet?
- Hur kan man bevara mångfalden?
- Hur kan man motverka mediekoncentration, vilket kan hota mångfalden?
- Tror du att journalister kan vara oberoende objektiva granskare om man beaktar tidningens politiska färg och vinstintresse?
- Hur upplever du relationen mellan politiker och massmedier (beroende/jämligt/ojämnt o dyl.)?
- Hur tror du att dagens mediesituation påverkar samtida politik?
- Hur påverkar dagens mediesituation ditt dagliga politiska arbete?
- Vad tycker du om att politiker idag ofta medietränas (vad kan vara positivt/negativt)?
- Och att de som medietränas dessutom ofta är verksamma journalister?
- Vad innebär lobbning för dig?
- Vad kan vara positivt/negativt med lobbning?
- Vad tror du lobbning har för betydelse för demokratin?

Bilaga 2. Intervjuguide journalister

- Bakgrundsvariabler (utbildning, tidigare arbetsuppgifter och nuvarande arbetsuppgifter)
- Vad är journalistens huvudroll?
- Vad innebär nyhetsvärdering för dig?
- Vad är nyhetsvärde hos politiker?
- Vems ansvar är det att medborgaren nås av relevant information?
- Anser du att det finns tillräckligt med utrymme i Helsingborgs Dagblad/Sydsvenska Dagbladet/Dagens Nyheter för relevant politisk information till medborgarna (d.v.s information som ligger till grund för hur medborgaren exempelvis ska ställa sig till ett visst politiskt beslut)?
- Anser du att du har ett bra samarbete med Kommunalpolitiker/regionpolitiker/riksdagspolitiker?
- Tycker du politiker bistår/underlättar med material?
- Hur ser du på mediernas roll i det offentliga rummet?
- Hur kan man bevara mångfalden?
- Hur kan motverka mediekoncentration, vilket kan hota mångfalden?
- Tror du att journalister kan vara oberoende objektiva granskare om man beaktar tidningens politiska färg och vinstintresse?
- Hur upplever du relationen mellan massmedier och politiker (beroende/jämlikt/ojämnt o dyl.)?
- Hur tror du att dagens mediesituation påverkar samtida politik?
- Hur påverkar dagens mediesituation ditt dagliga politiska arbete?
- Vad tycker du om att politiker idag ofta medietränas (vad kan vara positivt/negativt)?
- Och att de som medietränas dessutom ofta är verksamma journalister?
- Vad innebär lobbning för dig?
- Vad kan vara positivt/negativt med lobbning?
- Vad tror du lobbning har för betydelse för demokratin?